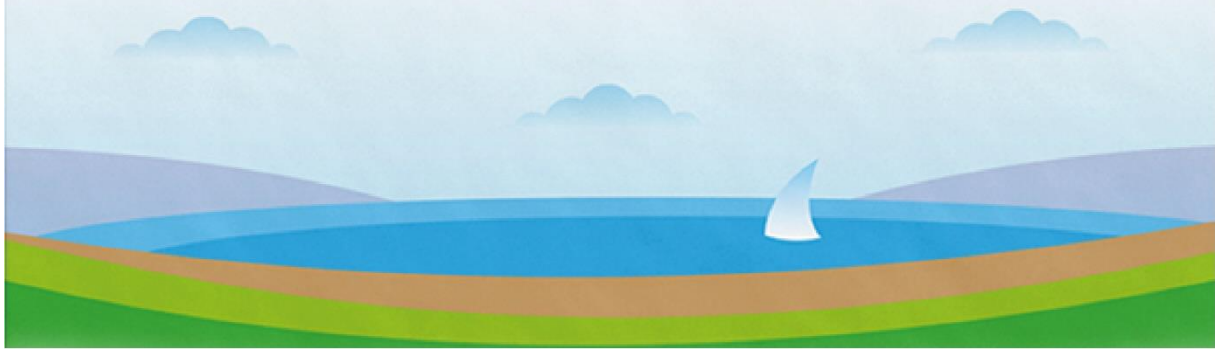

COMPANION

1 Predgovor

Ovaj dokument pruža uobičajene smjernice koje opisuju opšte kriterijume za primjenu i praćenje oznake ConsumelessMed. Sadrži tehničke anekse koji opisuju aktivnosti koje treba da sprovede različite kategorije pružalaca turističkih usluga (hoteli i smještajni objekti, kafići i restorani, prodavnice, odmarališta na plaži, itd.).

2 Pregled postojećih ekoloških oznaka primenjenih u sektoru turizma

Trenutno, turizam ima više od 150 oznaka kvaliteta širom svijeta koje označavaju turoperatore, plaže, rezervate prirode, čak i čitave regione. Širok spektar turističkih ponuda dobija oznake kvaliteta iz raznih razloga. Mjere uštede energije i vode, izbjegavanje otpada, efikasnost resursa i očuvanje prirodne sredine su široko rasprostranjeni kriterijumi ispitivanja. Preliminarni uporedni pregled najrasprostranjenijih turističkih oznaka sa fokusom na ekološke kriterijume urađen je prema sljedećim pitanjima:

- Upravljanje
- Geografska pokrivenost
- Broj sertifikovanih objekata
- Kategorije uključenih objekata
- Obavezni i neobavezni kriterijumi
- Različiti nivoi predviđeni za oznaku (npr. standard, zlato, platina)
- Teme (voda, otpad, energija, društvo, menadžment, kulturno nasleđe...)
- Monitoring i ocjenjivanje usaglašenosti.

Na međunarodnom nivou, najzanimljivije i najraširenije oznake koje obezbjeđuju dobro razvijene ekološke standarde koji su identifikovani su: ekološka oznaka EU i Zeleni ključ (fokusirani uglavnom na ekološka pitanja), Green Globe, Earth Check.

- *Eko oznaka EU* (oko 800 sertifikata): zvanična oznaka Evropske unije se dodjeljuje smještajnim objektima i kampovima, a proces verifikacije i dodjelu sertifikata obavljaju nacionalne partnerske organizacije, npr. ministarstva životne sredine.
- *Zeleni ključ* (oko 2.400 sertifikata): to je ekološka oznaka dostupna širom sveta, koja se dodjeljuje infrastrukturi kao što su hoteli, hosteli, kampovi, parkovi za odmor, mali smještaji, konferencijski centri, restorani i atrakcije.
- *Earth Check* (oko 1.200 sertifikata): dodjeljuje se hotelima, aktivnostima, atrakcijama, restoranima, transportu & uslugama mobilnosti i destinacijama, EarthCheck sertifikovani standardi pružaju holistički pristup održivosti uključujući životnu sredinu, društvena pitanja, ekonomiju, kulturno nasleđe.
- *Green Globe* (oko 600 sertifikata): sertifikuje preduzeća, konferencijske centre, hotele, odmarališta i atrakcije i uključuje ekonomiju, životnu sredinu, kulturno nasleđe, socijalna pitanja.

Na nacionalnom nivou, najznačajnije oznake koje se primenjuju u pet pilot oblasti su: Eko sertifikacija (Malta), Legambiente Turismo (Italija), Sistema Integral de Calidad Turistica Espanola en Destinos (Španija).

- *Eko sertifikacija*: to je nacionalna šema za osiguranje ekološke, socioekonomske i kulturne održivosti hotela i seoskih kuća na malteškim ostrvima i priznata je od strane Globalnog savjeta za održivi turizam (GSTC). Šemu je pokrenula Turistička uprava Malte 2002. godine i danas predstavlja približno 16% hotelskog smještaja ili 22 hotela i 7 seoskih kuća u Gozu. Šema je ažurirana 2008. i ponovo 2012. godine gdje je revidirana kako bi bila u skladu sa GSTC kriterijumima. Revizije treće strane se sprovode svake dvije godine kako bi se osiguralo da hoteli i seoske kuće ispunjavaju zahtjeve šeme.

- *Legambiente Turismo*: ekološko udruženje Legambiente je blisko saradivalo sa italijanskim turističkim destinacijama kako bi definisalo nekoliko jednostavnih opštih kriterijuma o otpadu, vodi, energiji, hrani, transportu, buci, kulturnom nasljeđu, komunikaciji i uključenosti. Ovaj pojednostavljeni pristup uspio je da uključi oko 300 sertifikovanih hotela, kampova, pansiona, restorana, turoperatora i agroturističkih farmi.

- *Sistema Integral de Calidad Turistica Espanola en Destinos*: ova oznaka je jedna od najrasprostranjenijih turističkih oznaka u Španiji i nagrađuje različite sektore, uključujući hotele i apartmane, hostele. Budući da je više oznaka kvaliteta nego ekološka oznaka, samo nekoliko ekoloških kriterijuma je uzeto u obzir i odnosi se na: uštedu energije u prostorijama, ambalažu za otpad i selektivno sakupljanje i tretman vode.

Prema preliminarnoj analizi izvodljivosti, odlučeno je da se fokusira uglavnom na tri od gore navedenih oznaka (EU ecolabel, Green Kei i Eco Certification), upoređujući ih u cilju razvoja, upoređujući ih kako bi se razvio opšti okvir kriterijuma oznake ConsumelessMed.

3 ConsumelessMed oznaka: opšte smjernice

3.1 Obim oznake

Oznaka se dodjeljuje privatnim ili javnim operaterima (pružaocima turističkih usluga) koji u svojim aktivnostima primjenjuju specifične akcije održivog upravljanja energijom, vodom i otpadom, nudeći turistima izbor usluga koje mogu da minimiziraju potrošnju vode i energije i stvaranje otpada i da bolje upoznaju i cijene lokalne proizvode tokom boravka.

Oznaka ConsumelessMed je zamišljena kao pojednostavljena, ali potpuno integrisana verzija postojećih nacionalnih i međunarodnih sistema sertifikacije. On ima za cilj da podstakne lakšu

implementaciju (i komunikaciju) mjera održivosti od strane pružalaca turističkih usluga koje bi mogle postati prvi korak ka složenijem sistemu obilježavanja kao što je evropska eko-oznaka.

3.2 Promoteri i kriterijumi upravljanja

Promoteri oznake u svakoj turističkoj oblasti su, prije svega, javne uprave, zajedno sa lokalnim ključnim akterima koji predstavljaju turistički i ekološki sektor. Indikativna (nije konačna) lista ovakvih aktera uključuje: udruženja hotela, restorana i kafića, ekološka udruženja, kulturna i kvartovska udruženja, komunalna preduzeća zadužena za upravljanje otpadom, vodom i energijom.

Promoteri oznake će biti dio lokalnog **Consume-less Komiteta**, obavezujući se da će upravljati implementacijom oznake i identifikovaće osobu odgovornu za koordinaciju aktivnosti.

Njihovi glavni zadaci unutar komiteta su:

- pružanje tehničke podrške;
- dodjeljivanje oznake;
- promovisanje oznake na teritorijalnom nivou i promovisanje dodeljenih objekata;
- praćenje primjene kriterijuma oznake i postignutih rezultata.

3.3 Ko može da aplicira za oznaku?

ConsumelessMed se može dodijeliti sljedećim kategorijama pružalaca turističkih usluga:

- Hiteli i smještaji
- Mjesta za kampovanje
- Kafići i restorani
- Prodavnice hrane i rukotvorina
- Odmarališta na plaži

3.4 Proces apliciranja

3.4.1 Pretplata

Objekti voljni da primijene oznaku ConsumelessMed treba da potpišu **obrazac za priključivanje ConsumelessMed-u** koji uključuje sljedeće obaveze:

- sprovođenje obaveznih i dobrovoljnih akcija koje imaju za cilj smanjenje potrošnje otpada, vode i energije, uključujući održavanje dobrih praksi koje su već primijenjene;
- uprava mora osigurati da su zaposleni upoznati sa ekološkim poduhvatima ustanove i da se ponašaju na održiviji način;
- sprovođenje komunikacionih aktivnosti: Oznaka ConsumelessMed mora biti istaknuta na vidnom mjestu, informativni materijali o ekološkoj posvećenosti i Consume-less inicijativama moraju biti vidljivi i dostupni gostima i objavljeni na web-u.

3.4.2 Preliminarni koraci

Objekti koji potpisuju formular za priključivanje moraju da identifikuju osobu zaduženu za implementaciju oznake (menadžera za oznaku) i da izvrše samoreviziju kojom identifikuju postojeće

aktivnosti upravljanja u cilju smanjenja proizvodnje otpada, povećanja odvojenog prikupljanja, smanjenja potrošnje vode i energije (obavezno) i kvantifikaciju trenutne proizvodnje otpada i potrošnje vode i energije (nije obavezno). Dakle, prvi koraci koje treba uraditi su:

- identifikacija menadžera etikete, osobe zadužene za implementaciju oznake ConsumelessMed i (ako je potrebno) drugih figura koje ga/je podržavaju;
- menadžer za oznaku pravi prvu analizu na osnovu posebne kontrolne liste za praćenje (po jedna za svaku kategoriju pružalaca turističkih usluga, dostupna u Aneksu 1). Ova analiza će biti prvi korak za sljedeće aktivnosti praćenja.

3.4.3 Kriterijumi za oznaku

Određeni skup kriterijuma je obavezan i mora biti zadovoljen. Ovi kriterijumi moraju biti lako ispunjeni od strane objekata i predstavljaju minimalne zahtjeve koji garantuju poboljšanje u prevenciji i smanjenju potrošnje otpada, vode i energije.

U izuzetnim okolnostima, bilo bi dozvoljeno da podnosilac koji se prvi put prijavljuje, traži izuzeće ako nije ispunjen jedan ili više obaveznih kriterijuma. U ovom izuzetnom slučaju rukovodstvo mora da obezbijedi dokumentaciju koja jasno objašnjava razloge za nedostizanje kriterijuma kao i plan djelovanja za dostizanje zahtijevanog nivoa u roku od 6-12 mjeseci.

Kriterijumi koji nijesu obavezni su izazovniji i podstiču poslovanje da stalno ulaže dodatne napore da se smanje ekološki troškovi i da se smanji uticaj na životnu sredinu u i oko kompanije. Obavezni i kriterijumi koji nijesu obavezni pokrivaju pet različitih oblasti:

- Energija
- Voda
- Otpad
- Organska i lokalna hrana i drugi eko proizvodi
- Upravljanje i komunikacija.

3.4.4 Praćenje i obnavljanje

Nakon godinu dana, kontrolna lista praćenja koja se koristi za preliminarnu analizu mora se ponovo popuniti. Menadžer za oznake će ukratko opisati mjere koje su usvojene u cilju zadovoljavanja obaveznih i kriterijuma koji nijesu obavezni, takođe koristeći kvantitativne indikatore (kada je to moguće) kako bi se bolje precizirali postignuti rezultati.

Sastavljena kontrolna lista mora biti poslata Consume-less Komisiji koji će ga provjeriti putem revizije van lokacije. Komisija treba da organizuje dodatne revizije na licu mjesta na minimalnom uzorku objekata (20%-25%). Kao alternativa, čitavom fazom praćenja (uključujući prvu preliminarnu analizu) može direktno upravljati Consume less Komisija koja imenuje revizore zadužene za sastavljanje kontrolne liste tokom posjeta na licu mjesta organizovanih za sve uključene objekte. Za prvu godinu primjene objekti moraju da podnesu izvještaj i pokažu da su ispunjeni bar svi obavezni kriterijumi. U izuzetnim okolnostima, bilo bi dozvoljeno da podnosilac koji se prvi put prijavljuje,

traži izuzeće ako nije ispunjen jedan ili više obaveznih kriterijuma. U ovom izuzetnom slučaju rukovodstvo mora da obezbijedi dokumentaciju koja jasno objašnjava razloge za nedostizanje kriterijuma kao i plan djelovanja za dostizanje zahtijevanog nivoa u roku od 6-12 mjeseci.

Da bi objekti ostali angažovani, Consume-less komisija može odlučiti da zatraži od njih da razviju (svake 1-2 godine) novu dobrovoljnu akciju ili da postave novi cilj poboljšavajući kvantitativne rezultate u vezi sa obaveznim kriterijumima (npr. povećanje energetske efikasnosti osvjjetljenja sa 50% na 70%, dodati novu kategoriju otpada koji se sakuplja odvojeno ili smanjiti broj proizvoda za jednokratnu upotrebu koji se služe u restoranu).

3.4.5 Komunikacione aktivnosti

Kao što je definisano u obrascu za priključivanje ConsumelessMed-u, objekti takođe treba da budu u skladu sa minimalnim standardnim zahtjevima u pogledu komunikacijskih aktivnosti: oznaka ConsumelessMed mora biti istaknuta na vidnom mjestu i na odgovarajućoj web stranici, informativni materijali o ekološkoj posvećenosti i inicijativama za smanjenje potrošnje moraju biti vidljivi i dostupni gostima i objavljeni na web-u. Posebni komunikacioni materijali biće obezbijeđeni objektima koji primjenjuju oznaku (vidjeti 3.5.4).

3.5 Benefiti za podnosioc zahtjeva

3.5.1 Promotivne aktivnosti

Komisija će organizovati lokalnu komunikacijsku kampanju u cilju promocije oznake i dodijeljenih pogodnosti. Na širem nivou (regionalnom i nacionalnom), Consume-less projekat će razviti marketinšku strategiju sa ciljem da promovise consume-less turistički model

3.5.2 Korišćenje oznake

Svi objekti koji potpisuju ugovor i primjenjuju oznaku prateći opisane korake (nadgledanje, revizija, komunikacija) mogu da koriste ConsumelessMed logo za svoje promotivne materijale i inicijative.

3.5.3 Tehnička podrška

Consume-less Komisija će organizovati kurseve obuke i aktivnosti službe za pomoć u vezi sa kriterijumima oznake ConsumelessMed i pravilima upravljanja. Ako je potrebno, može se dogovoriti posebna podrška na licu mjesta sa nekim objektima koji zahtijevaju pomoć u primjeni kriterijuma oznake. Štaviše, Komisija može da podrži objekte organizovanjem grupa za kupovinu kako bi im pomogao da kupe specifičnu opremu (LED sijalice, reduktori protoka vode, kante za kompostiranje organskog otpada itd.) uz bolje uslove plaćanja.

3.5.4 Dostavljeni komunikacijski kanali

Komplet komunikacionih Consume-less materijala će biti isporučen objektima koji primjenjuju oznaku. Komplet će sadržati:

- *standardne komunikacione materijale* - foliju za prozore (obavezno) i plaketu (preporučeno) sa oznakom, postere (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake (obavezno), informativnu brošuru o Consume-less modelu (obavezno).
- *komunikacioni materijali, specifični za svaku kategoriju pružaoca turističkih usluga* - kartice za meni/sto za doručak (preporučeno), kartice za sobe (preporučeno), naljepnice ili oznake na policama (preporučeno).

- *prilagođeni artikli*, specifični za svaku kategoriju, poboljšavajući sprovođenje obaveznih radnji: npr. posude za šećer, bokale za vodu iz česme, kante za odvojeno sakupljanje otpada, kese za ostatke hrane (bar jedan predmet je obavezan).
- *prilagođeni artikli za distribuciju gostima i kupcima*: npr. kese za višekratnu upotrebu, boce, blok za bilješke uključujući savjete za manju potrošnju, prenosive pepeljare (najmanje jedan predmet je obavezan).

Prilagođene artikle, zajedno sa bilo kojom drugom vrstom podsticaja koji promoviraju oznaku (npr. kampanje sniženja), može izabrati svaka lokalna Consume-less Komisija u zavisnosti od svojih preferencija, pod uslovom da su koherentni sa pristupom efikasnog korišćenja resursa i efikasne primjene consume-less mjera.

Pružaoци turističkih usluga koji imaju internu komunikacijsku politiku brendiranja dobiće posebne smjernice kako bi svoj brend ugradili u prilagođene komunikacione consume-less materijale.

4 Tehnički kriterijumi

Kriterijumi oznake ConsumelessMed predstavljaju specifične obavezne i neobavezujuće zahtjeve o otpadu, vodi, energiji, organskoj i lokalnoj hrani i drugim eko-proizvodima i upravljanju koji se odnose na pet različitih kategorija pružalaca turističkih usluga koje su identifikovane:

- Hoteli i smještaj
- Kampovi
- Kafići i restorani
- Prodavnice hrane i rukotvorina
- Odmarališta na plaži

4.1 Turistički smještaj (Hotel; B&B; odmarališta i drugi smještaj za kraći boravak)

4.1.1 Kriterijumi za oznaku

Energija	
Obavezno	Nije obavezno
Energetski efikasni proizvodi za osvetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste su postavljeni (najmanje 30% u prvoj godini, zatim 50%).	Spoljno osvetljenje je minimizirano i/ili ima ugrađen senzor za automatsko isključivanje.
Automatske komande se koriste za unutrašnje osvetljenje gostinskih soba ili, ako se osvetljenje ne gasi automatski, gosti moraju imati jasno vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije nego što napuste prostoriju.	Osvetljenje hola i hodnika ima detektore pokreta i/ili rasvjetu koja se može prigušiti.
Kontrolni sistemi grijanja i klimatizacije primjenjuju se u skladu sa sezonskim promjenama ili kada objekat nije u upotrebi.	Instaliran je sistem za rekuperaciju toplote, npr. rashladni sistemi, ventilatori, bazeni ili sanitarne otpadne vode

Definisanje standardne temperature za hlađenje i grijanje u sobama za goste (hlađenje treba da bude podešeno na minimum 24 C°, a grijanje na maksimalno 21 C°).	Većina prozora i vrata koja vode napolje imaju odgovarajuće visok stepen toplotne izolacije ili postoje druge energetske efikasne mjere koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
Postoji pisana procedura u vezi sa električnim uređajima u praznim spavaćim sobama i automatskim prelaskom na režim štednje energije (TV kompjuteri, štampači i fotokopir mašine itd.).	Novonabavljeni električni uređaji koji se koriste u sobama za goste, kuhinji, praonici i sl. su energetske efikasni.
	Eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija se kupuje.
	Ugrađuju se solarni fotonaponski i termalni paneli ili toplotne pumpe vazduh-vazduh za potrošnu toplu vodu.
	Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mesečno.
Voda	
Obavezno	Nije obavezno
Osoblje ima sistem za redovnu provjeru da li slavine kapaju i toaleti cure.	Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Slavine za vodu i tuševi u sobama za goste opremljeni su uređajima za uštedu vode.	Umivaonici ili tuševi u javnim prostorima su opremljeni automatskim kontrolama.
U sobama postoje natpisi koji obavještavaju goste da se posteljina i/ili peškiri mijenjaju samo na zahtjev.	U objektu se praktikuje skupljanje kišnice i njeno korišćenje.
Pametne procedure zalivanja cvijeća i bašte su uspostavljene.	Otpadne vode se ponovo koriste u skladu sa kompatibilnom upotrebom.
	Sprovode se redovne provjere bazena i ispravne procedure za čišćenje bazenskih površina.
Otpad	
Obavezno	Nije obavezno
U zajedničkim prostorijama postoji šema odvajanja i upravljanja otpadom koji se može reciklirati, prema opštinskom sistemu selektivnog prikupljanja.	Gosti imaju mogućnost odvajanja otpada u svojim sobama
Jednokratna i potrošna roba, kada je to moguće, svedeni su na minimum: smanjenje pojedinačnih doza proizvoda kako u sobama tako i u restoranima; pića koja se serviraju u bocama ili dozatorima za višekratnu ili povratnu upotrebu, itd.	Koriste se koncentrovana (ili kupljeni u ambalažama za višekratnu upotrebu) sredstva za čišćenje i deterdženti.

Opasni otpad se odlaže i/ili reciklira u skladu sa važećim zakonima o zaštiti životne sredine.	Uspostavljena je politika upravljanja smanjenjem otpada od hrane.
Smanjuje se upotreba papira i povećava kupovina recikliranog i/ili ekološkog papira.	Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajuće površine.
Organska i domaća hrana i drugi eko produkti	
Obavezno	Nije obavezno
Domaća hrana (po mogućnosti organska) i vino se kupuju kad god je to moguće.	Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavka ugrožene vrste ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.
Kartica menija ili švedski sto naglašava proizvode koji su organski, ekološki obilježeni, označeni za poštenu trgovinu i/ili lokalno proizvedeni.	Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.
	Za goste su obezbijeđeni proizvodi za ličnu njegu sa ekološkim znakom.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Nije obavezno
Gostima se pružaju informacije i tumačenje prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturnog nasljeđa, kao i objašnjenje adekvatnog ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, kulturama življenja i kulturnim nasljeđem.	Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.
Gosti su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu učestvovati.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.
Gosti su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusu ili alternativama za vožnju biciklom/pješačenjem.	

Energija

Mandatory

- *Postavljeni su energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 30% u prvoj godini, a zatim 50%).*

Kako sijalice predstavljaju značajnu potrošnju energije, ustanova obezbjeđuje da tokom prve godine primjene oznake najmanje 30% svih sijalica (uključujući halogene) u objektu bude energetske efikasne. Procenat se mora povećati na 50% u narednim godinama. Zahtjev važi za sobe za goste, javne prostore (uključujući lobi, restorane, konferencijske prostore, sale, itd.) i prostore za osoblje.

Energetski najefikasnije i stoga poželjnije sijalice je LED osvjetljenje, ali se mogu koristiti i druge energetske efikasne sijalice (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetski efikasne sijalice su u većini slučajeva skuplje od neenergetski efikasnih sijalica, ali osim što su energetske efikasnije, ove sijalice traju mnogo duže i ne treba ih mijenjati tako često kao neefikasne sijalice. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i radno vrijeme utrošeno na zamjenu sijalica.

- *Automatske kontrole se koriste za unutrašnje osvjetljenje soba za goste ili, ako se osvjetljenje ne isključi automatski, gosti moraju imati dobro vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije nego što napuste prostoriju*

Najčešći sistem koji garantuje da se svjetlo i električni uređaji isključuju kada gosti napuste svoje sobe je sistem „ključ kartica“. Kada se kartica izvadi iz držača, struja će se isključiti odmah ili u roku od 1-2 minuta nakon vađenja kartice. Drugi automatski sistemi uključuju senzore zauzetosti ili detektore toplote pokreta/tijela koji prepoznaju kada gosti napuste sobe i automatski isključuju svjetla i električne uređaje. U slučaju da nije moguće instalirati automatski sistem u svim sobama, gosti moraju imati dobro vidljive informacije koje ih podsjećaju da prije izlaska iz sobe ugase sva svjetla.

- *Upravljački sistemi grijanja i klimatizacije primjenjuju se u skladu sa sezonskim promjenama ili kada objekti nisu u upotrebi*

Kompjuterski sistem koji omogućava promjenu ili isključivanje sistema grijanja i klimatizacije u objektu može biti centralizovan automatski ili ručno. To također može biti podešavanje grijanja i klimatizacije koje se vrši ručno u različitim djelovima ustanove opisanim u standardnim operativnim procedurama za osoblje. Sistem kontrole uzima u obzir promjene godišnjeg doba i korišćenje ili nekorišćenje različitih djelova objekta (sobe za goste, konferencijske prostorije, prostori restorana, druge javne površine, itd.).

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grejanje u sobama za goste*

Standardna temperatura hlađenja treba da bude podešena na najmanje 24 C°, a temperatura grijanja na maksimalno 21 C°. Temperatura hlađenja, posebno, poželjno je da ne prelazi više od 8 C° spoljašnje temperature. Preporučuje se da se standardna temperatura hlađenja podesi na višu i standardna temperatura grijanja na nižu od gore pomenutih. Standardna temperatura se može podesiti automatski iz centralnog sistema ili se može podesiti ručno u svakoj sobi za goste. Gostima će i dalje biti omogućeno da se standardna temperatura u sobama mijenja ručno ili putem kontakta sa recepcijom.

- *Postoji pisana procedura u vezi sa električnim uređajima u praznim spavaćim sobama i automatskim prelaskom na režim štednje energije (TV kompjuteri, štampači i fotokopirne mašine itd.).*

Standardna operativna procedura treba da sadrži plan kako smanjiti energiju i grijanje u slučaju da se gostinske sobe ne koriste kraće vrijeme: to može biti povezano, na primjer, sa funkcijom mirovanja televizora koji se isključi ili temperaturom greijanja/hlađenja. Za periode popunjenosti ispod 50%-70% rukovodstvo treba da ima pisanu politiku o dodatnim uštedama energije uzimajući u obzir sve električne uređaje u sobama za goste kao i grijanje/hlađenje. Pisana politika, na primjer, može uzeti

u obzir činjenicu da bi određeni dio ustanove (cio sprat ili krilo ustanove) mogao biti zatvoren tokom perioda male popunjenosti.

Nije obavezno

- *Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima instaliran senzor za automatsko isključivanje*

Minimiziranje spoljašnjeg osvjetljenja može se postići ili automatskim isključivanjem osvjetljenja u određenim djelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju osvjetljenje kada detektuju kretanje. Različiti sistemi se mogu primijeniti na spoljašnje osvjetljenje koje služi različitim svrhama. U određenim oblastima, spoljno osvjetljenje takođe treba da bude minimizirano kako se ne bi uznemiravale divlje životinje (npr. gnežđenje kornjača u objektima koji se nalaze na obali u određenim oblastima, itd.).

- *Hall and corridor lighting has motion detectors and/or dimmable light fittings Osvjetljenje hola i hodnika ima detektore pokreta i/ili rasvjetne elemente sa mogućnošću prigušivanja*

U holovima i hodnicima mogu se ugraditi rasvjetni elementi sa prigušivanjem i/ili detektori pokreta koji gase svijetlo u periodima bez ljudi. Da bi se postigla dodatna ušteda energije, automatski sistem za energetske efikasno osvjetljenje može se instalirati u javnim prostorima, kao što su konferencijska sala, bazen, teretana ili spa centar.

- *Instaliran sistem za rekuperaciju toplote, npr. sistemi za hlađenje, ventilatori, bazeni ili sanitarne otpadne vode.*

Mašine i oprema veće potrošnje energije često proizvode višak toplote. Sistem za rekuperaciju toplote instaliran za sisteme za hlađenje, ventilacioni sistem, bazene ili sistem za prečišćavanje otpadnih voda može da povrati toplotu koja se koristi u drugim oblastima, kao što su zatvoreni parking prostori, itd.

- *Većina prozora i vrata koji vode na otvoreno imaju odgovarajući visok stepen toplotne izolacije ili postoje druge energetske efikasne mjere koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.*

Prozori i vrata koja vode napolje mogu biti značajan izvor velike potrošnje energije. Objektima koji se nalaze u područjima sa hladnim vremenom potreban je visok stepen toplotne izolacije (npr. dvoslojna ili troslojna stakla sa U vrijednošću manjom od 2,5 W/m² K-1), a objekti u oblastima sa toplim vremenom treba da imaju prozore sa drugim energetske efikasnim mjerama (npr. materijal koji reflektuje sunce na prozorima, roletne ili druge vrste sjenki, itd.). U područjima sa veoma toplim ili hladnim vremenom, objekat bi takođe mogao imati ograničenja u pogledu mogućnosti otvaranja prozora.

- *Novokupljeni električni uređaji koji se koriste u sobama za goste, kuhinji, praonici itd. su energetske efikasni.*

Da bi se osiguralo da su uređaji energetske efikasni, kada su dostupni na tržištu, trebalo bi da imaju eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu evropsku energetske klasu (generalno, više kategorije se pojavljuju u zelenim trakama A+, A++ i A+++). U sobama za goste to mogu biti energetske efikasni televizori i radio aparati, fen za kosu itd. U kuhinji to mogu biti energetske efikasne pećnice, frižideri,

zamrzivači, mašine za pranje sudova itd. U prostoru za pranje veša može biti mašina energetski efikasnim pranjem i sušenjem veša, itd.

- *Kupuje se eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko predloga vezanih za snabdijevanje 100% sertifikovanom obnovljivom električnom energijom. Cijena obnovljive energije je generalno nešto veća od električne energije koju proizvode sistemi za sagorijevanje, iako je za nerezidentne klijente često predmet bilateralnih pregovora između strana, posebno za velike potrošače. Kupovina 100% sertifikovane obnovljive električne energije je ekvivalentna smanjenju na nulu emisija CO₂ u vezi sa potrošnjom električne energije u hotelu. Ovakva akcija ima snažan komunikativni uticaj na goste.

- *Postavljaju se solarni termalni ili fotonaponski paneli ili toplotne pumpe vazduh-vazduh za proizvodnju tople vode u domaćinstvu.*

Korišćenje solarne energije u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Generalno, vrhunci potražnje za energijom se javljaju tokom toplijih mjeseci u godini, kada je proizvodnja solarnih elektrana maksimalna, tako da toplota proizvedena solarnim termoelektranama ili električna energija proizvedena pomoću fotonaponskih sistema može smanjiti vršnu potražnju (generalno skuplje) i omogućavaju uštedu značajne potrošnje energije, u zavisnosti od veličine solarnih sistema. Tehničku i ekonomsku izvodljivost solarnog sistema treba procijeniti na osnovu raspoložive apsorbujuće površine i termalnog (za solarne termalne sisteme) i električnog (za fotonaponske sisteme) profila potrošnje.

Još jedna interesantna prilika za visokoeffikasnu proizvodnju toplote odnosi se na toplotne pumpe vazduh-vazduh. Takvi uređaji su u stanju da prenesu dio toplote sadržane u vazduhu (a samim tim i obnovljivu) do korisnika. Energetska efikasnost toplotnih pumpi je obrnuto proporcionalna rigidnosti klime i stoga je pogodna za proizvodnju tople vode za hotele.

- *Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Koristan indikator koji treba izračunati je potrošnja energije po noćenju gosta. Uz mala ulaganja, moguće je ugraditi brojlara električne potrošnje na glavnoj table ili sekundarnoj tabli korisnika. Ovi alati omogućavaju bilježenje potrošnje sa unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), čime se dozvoljava rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na ovaj način je lakše identifikovati sve neefikasnosti ili abnormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Osoblje ima sistem za redovnu provjeru da li slavine kapaju i toaleti cure.*

Standardne operativne procedure koje su na snazi za osoblje uključuju redovnu provjeru da li slavine kapaju i toaleti cure. Toalet koji curi može izgubiti 750 litara vode dnevno, a česma koja kapa može potrošiti dovoljno vode u jednom danu da napuni kadu. U slučaju da se uoče slavine koje kapaju i toaleti koji propuštaju, sprovode se korektivne radnje za zaustavljanje curenja.

- *Česme i tuševi u sobama za goste opremljeni su uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima i čine u prosjeku oko 40% potrošnje, dok umivaonici čine oko 10% (Investiranje u vodu – Život+projekat). Da bi se smanjila potrošnja vode, menadžment treba da ugradi ograničavače ili aeratore na česme i tuševe, ili da zamijeni tuš glave sa efikasnijim za vodu ili da djelimično zatvori ugaone ventile u dovodu vode do slavina. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane sa visokim pritiskom vode: u stvari, promjena uređaja u podovima sa niskim pritiskom vode može biti neefikasna.

Ovi uređaji se smatraju mekim mjerama koje su primjenljive na sve izgrađene tipologije jer će, kada se ugrade, smanjiti protok, a samim tim i potrošnju vode. Restriktori protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40%, aeratori za slavine za 30-50% i tuševi koji štede vodu za 40-50%. Na primjer, standardni tuš koristi oko 10-12 litara vode u minutu, dok tuš koji štedi vodu koristi 7 litara u minutu ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se primjenjuju na česmama, oni bi trebalo da garantuju maksimalnu potrošnju od 6 litara u minutu.

- *Postoje natpisi u sobama koji obavještavaju goste da se posteljina i/ili peškiri mijenjaju samo na zahtjev.*

Znakove koji se odnose na ponovnu upotrebu peškira poželjno je postaviti u kupatilu gostinske sobe, a znakove za ponovnu upotrebu posteljine pored kreveta. Znakovi obavještavaju goste o standardnoj proceduri mijenjanja posteljine i peškira (npr. svaki treći dan) i daju dodatne informacije o postupku ako bi gost želio češću promjenu od standardne procedure. Snažno se ohrabruje da ustanova ima uspostavljenu proceduru i u pogledu ponovne upotrebe peškira i posteljine. Znakove može proizvesti ustanova ili može biti standardni znak koji proizvodi lanac ustanove.

- *Uvedene su pametne procedure zalivanja cvijeća i bašte.*

Veoma jednostavna pametna mjera zalivanja, na primjer, mogla bi da se odnosi na nacrt procedura predviđenih za zalivanje tokom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, posebno u slučaju većih baštenskih površina, mogu se primijeniti specifične tehničke mjere: na primjer, sistem senzora vlage ili sistem kapanja koji za cilj ima minimiziranje isparavanja i pružanje najboljeg uticaja na korijenje biljaka. Takođe može biti korišćena sakupljena kišnica, sive vode ili prečišćene otpadne vode za zalivanje cvijeća/bašte.

Obavezno

- *Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi efikasni toaleti sa malim protokom, dostupni na tržištu, troše u prosjeku samo 4,5 litra po ispiranju, u poređenju sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete sa dvostrukim ispiranjem sa podijeljenim dugmetom za ispiranje koje korisniku daje izbor koliko vode da koristi. Toaleti sa dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode za razliku od sistema za ispiranje starog stila koji koriste masivnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve toalete, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka rezervoara za vodu ili postavljanjem cigle ili pune flaše vode u vodokotlić (efektivno istiskivanje dijela vode).

- *Umivaonici ili tuševi u javnim prostorima opremljeni su automatskim kontrolama.*

Primjena prekidača za uključivanje-isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućava korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na dugme, tako da se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapunja ruke, da bi se odmah nastavio protok vode kada završi. Druga mogućnost je instaliranje tajmera za tuširanje koji se koristi kako bi se pomoglo korisniku da odmjeri vrijeme provedeno za tuširanje: alarm se uključuje nakon unaprijed podešenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno „vrijeme tuširanja“. Pošto je potrošnja vode prilikom tuširanja direktno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje „vremene tuširanja“ rezultira manjom potrošnjom vode.

- *U objektu se praktikuje sakupljanje kišnice i njeno korišćenje.*

Kišnicu treba sakupljati i koristiti za toalete ili druge pogodne svrhe, kao što je navodnjavanje zelenih površina objekta.

Ovaj sistem funkcioniše tako što prikuplja vodu sa krovova, skladišti je u podzemnom rezervoaru i pumpa je do dovodnog rezervoara. Pumpa se, na zahtjev, češće koristi za snabdijevanje vodom iz rezervoara za kišnicu gdje god postoji potreba za vodom. Sistem za sakupljanje kiše može da obezbijedi vodu za zamjenu do 50% snabdijevanja mreže za upotrebu vode koja nije za piće. Cijevi za kišnicu treba da budu jasno obilježene kako bi se razlikovale od glavnog snabdijevanja.

- *Otpadna voda se ponovo koristi u skladu sa kompatibilnom upotrebom.*

Objekti mogu imati različite nivoe odbačene vode - ispiranje iz toaleta, pranje i čišćenje, vodu dobijenu procesom reverzne osmoze, koju treba ponovo koristiti u skladu sa kompatibilnim upotrebama.

Na primjer, tretman najčešće primarne vode koja potiče iz kupatila, tuševa i umivaonika (koja je obično manje zagađena od vode iz kuhinja i mašina za pranje veša) uključuje jednostavno odvođenje i in-line rezervoare za vodu sa grubom filtracijom sa podzemnim zalivanjem bašte i samo za navodnjavanje. Sofisticiraniji sistemi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološki tretman i UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje toaleta, pranje veša i navodnjavanje bašte. Korišćenje ove vode za ispiranje toaleta, kao đubrivo za zelene površine objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20% (Ulaganje u vodu – Život+projekat).

Vjerovatno je da u većini slučajeva reciklaža otpadnih voda neće biti moguća zbog vodovodne infrastrukture koja ne dozvoljava odvojeno sakupljanje sive od crne vode (tj. otpadne vode iz tuševa i umivaonika odvojeno od one iz toaleta). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje za prečišćavanje sive vode takođe može učiniti ovu opciju neizvodljivom, uprkos činjenici da postrojenja za prečišćavanje sive vode ne zahtijevaju značajan prostor. U ovakvim situacijama bi bilo od velike koristi za hotele koji se renoviraju da se obezbijedi da njihovi sistemi za prikupljanje otpadnih voda za tuševe i umivaonike budu odvojeni od sakupljanja otpadnih voda toaleta, kao i da postoji mogućnost uvođenja odvojene dovodne linije za toalete. Ovo bi omogućilo hotelu da primijeni tehnologiju tretmana sive vode prilikom renoviranja. Novi hoteli bi takođe trebalo da se grade sa ovom infrastrukturom koja je već uspostavljena, omogućavajući operaterima mogućnost uvođenja tretmana sive vode.

- *Sprovode se redovne provjere bazena i ispravne procedure za čišćenje bazena.*

Curenje u otvorenim ili zatvorenim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sistem za nadzor može biti u vidu vizuelnog pregleda oko bazena, ali je bolje rješenje ugraditi poseban vodomjerni nadzor. Strogo se preporučuje da se inspekcija obavlja svakodnevno. Takođe ispravne procedure za čišćenje bazena mogu biti korisne za sprječavanje gubitaka vode. (npr. obezbjeđivanje da crijeva nijesu ostavljena otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Šema odvajanja otpada i upravljanja otpadom koji se može reciklirati postoji u zajedničkim prostorijama prema opštinskom sistemu selektivnog sakupljanja*

Primjeri vrsta odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, flaše sa refundacijom, organski otpad, baštenski otpad, jestivo ulje, itd . Prostorije za sortiranje otpada treba da budu lako dostupne osoblju i uputstvima/znakovima jasno naznačujući način odvajanja otpada treba staviti na raspolaganje osoblju. Objekti sa kuhinjama treba da odvajaju otpad u kuhinji, ako je moguće.

Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad mogu se postaviti u hodniku, predvorju, restoranu, konferencijskim prostorima, parking prostorima itd. Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (najbolje ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada.

Menadžment mora da obezbijedi dokumentaciju da se sakupljanje otpada vrši u skladu sa opštinskim pravilima.

- *Roba za jednokratnu upotrebu i potrošna roba, kada je to moguće, minimizira se: smanjenjem pojedinačnih doza proizvoda kako u sobama tako i u restoranima; pića koja se služe u višekratnoj ili povratnoj boci ili dozatoru, itd.*

Snažno se preporučuje da ustanova svede na minimum upotrebu proizvoda za jednokratnu upotrebu. U sobama za goste, toaletima u javnim prostorima i toaletima/tuševima u prostorijama za osoblje, pojedinačno upakovane posude sa jednom dozom šampona, gela za tuširanje i sapuna treba zamijeniti dozatorima. U barovima, restoranima i trpezarijama šećer, džem, jogurt, puter, kreme i slične prehrambene proizvode treba servirati u činijama i teglama.

Mogućnost ponude vode sa česme zavisi od kvaliteta same vode. Ako kvalitet vode iz česme dozvoljava da se ponudi, može se ponuditi takva kakva jeste ili se može filtrirati prije nego što se ponudi.

Vodu sa česme treba ponuditi gostima u restoranima i salama za sastanke, ali može se ponuditi i gostima na prijemu, u sobama, itd.

U slučaju da menadžment izabere da se radi sa pojedinačno upakovanim jednodoznim pakovanjima, materijal za pakovanje treba da bude ekološki prihvatljiv i da ima eko-oznaku ili da se može reciklirati ili biorazgraditi.

U slučaju da uprava odluči da koristi šolje/čaje, tanjire i pribor za jelo za jednokratnu upotrebu, to se može učiniti samo u određenim ograničenim okolnostima/prostorima, odnosno u prostorima bazena, na određenim događajima, u fitnes i spa zonama ili kada se radi o piću i hrani za ponijeti.

- *Opasni otpad se odlaže i/ili reciklira u skladu sa važećim ekološkim zakonodavstvom.*

Primjeri vrsta odvojenih opasnih hemikalija su ulja, baterije, pesticidi, boje, sijalice, materijal za čišćenje, sredstva za dezinfekciju bazena i druge dezinfekcione supstance, itd.

Otpadna ulja i baterije, posebno, treba sakupljati i slati u ovlaštena postrojenja za reciklažu kako je predviđeno direktivom EU.

Odvojene opasne hemikalije treba bezbjedno skladištiti u skladu sa relevantnim nacionalnim/lokalnim zakonodavstvom. Snažno se preporučuje da se opasne hemikalije nalaze u zaključanoj prostoriji odvojenoj od drugog otpada.

Pored odvajanja i bezbjednog skladištenja opasnih hemikalija, menadžment se podstiče da smanji količinu ovih vrsta hemikalija ili da ih zamijeni (kada su dostupne) proizvodima manje štetnim za životnu sredinu.

- *Smanjuje se upotreba papira i povećava se kupovina recikliranog i/ili ekološkog papira*

Inicijative za smanjenje upotrebe papira mogu biti ograničenje dostupnosti papira u sobama za goste i salama za sastanke, na primjer: nekoliko komadi papira dostupni samo u manjem formatu (A5 umjesto A4), papir dostupan samo na zahtjev, papir dostupan samo za centralnim stolom u salama za sastanke, dostupnost tabletima za pisanje beleški, itd.

U kancelarijama, inicijative mogu uključiti promociju elektronske administracije i dokumenata za upravljanje (npr. fakture) i podsticanje da se ograniči štampanje dokumenata, da se štampa na obje strane i/ili da se ponovo koristi papir za bilješke (pozadinska strana). Osoblje u drugim sektorima osim kancelarija (npr. osoblje recepcije) takođe se može podstaći da smanji upotrebu papira, kada je to moguće. Kupljeni papir bi po mogućnosti trebalo da bude recikliran i/ili nagrađen međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom.

Nije obavezno

- *Gosti imaju mogućnost odvajanja otpada kako u svojim sobama tako i u zajedničkim prostorijama.*

U sobama za goste mogu se postaviti odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad. Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (poželjno ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada. Alternativno je moguće postaviti sistem odvojenog otpada na odvojene lokacije (npr. papir i novine na stolu, flaše i limenke pored kante i drugi otpad u kanti). Osoblje za čišćenje treba da bude obučeno o pravilnom odvajanju plastike, papira i stakla koje se sakupljaju u prostorijama

- *Koriste se koncentrovana (ili kupljeni u ambalažama za višekratnu upotrebu) sredstva za čišćenje i deterdženti*

Sredstva za čišćenje koja se koriste treba da budu koncentrovani proizvodi ili da se kupuju u ambalažama za višekratnu upotrebu. Upotreba deterdženata za mašine za pranje sudova i veša, u svakom slučaju, treba se svesti na minimum (koristeći ispravnu dozu).

- *Postoji politika upravljanja otpadom od hrane .*

Efikasna politika upravljanja otpadom od hrane treba da obuhvati širok spektar različitih mjera uzimajući u obzir:

- smanjenje rasipanja hrane na izvoru izbjegavajući pretjeranu kupovinu, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjera kvaliteta hrane prilikom isporuke;
- meni pravilno planiran i redovno pregledan kako bi se dobile povratne informacije od gostiju o njihovim preferencijama za veličinu porcija i vrste obroka;
- manja porcija jela dostupna u meniju;
- pravilno upravljanje količinom servirane hrane na švedskom stolu, npr. obezbjeđivanje manjih tanjira koji podstiču kupce da se vrate radi dopune i traže dodatnu naknadu za ostatke hrane;
- povećavanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo prekomjerno naručivanje i ohrabrivanje kupca da koristi kese za pse i da odnese ostatke kući;
- donacija viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu sa lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

- *Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajuće površine.*

Da bi se ponovo iskoristila količina otpada iz organskih izvora, ustanova treba da ima sistem za kompostiranje svog organskog otpada (otpad od hrane i/ili baštenski otpad). Organski otpad treba kompostirati u prostorijama ustanove prema standardnim metodama o ovom pitanju, a kasnije ponovo koristiti. Važno je da se kompostiranje vrši bez uticaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i domaća hrana i eko proizvodi

Obavezno

- *Lokalna hrana (poželjno organska) i vino se kupuju kad god je to moguće*

Kad god je moguće, treba kupovati lokalnu hranu kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu zbog smanjenog transporta i kako bi se stimulisala lokalna ekonomija. Najmanje 5 od sljedećih proizvoda treba da se djelimično nabave lokalno: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, govedina, jagnjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Pored toga, vinska karta treba da sadrži ponudu lokalno proizvedenog vina.

Da li je proizvod lokalno proizveden zavisi od okolnosti, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do ustanove se obično smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Prilikom kupovine proizvoda, takođe se preporučuje da priznate institucije odobre organske proizvode. Poželjno je da se ova politika pravilno saopšti osoblju kantine. Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se preporučuje uključivanje dodatnih.

- *Na kartici menija ili švedskom stolu ističu se proizvodi koji su organski, ekološki obilježeni, sa oznakom fer trgovine i/ili lokalno proizvedeni*

Da bi se povećala svijest gostiju, objekat treba da jasno naznači koji su proizvodi organski, treba da budu obilježeni ekološkom oznakom, obilježeni oznakom fer trgovine i/ili da bude navedeno da se radi o roizvodima iz lokalnih izvora. Ovo se može uraditi na kartici menija ili na natpisima na bifeu.

Označavanje treba izvršiti korišćenjem logotipa ConsumelessMed ili drugog lako razumljivog sredstva komunikacije. Iako se ovaj kriterijum uglavnom odnosi na kartice menija za goste i/ili bifee, takođe se preporučuje da se ova politika pravilno saopšti osoblju kantine, kada je to moguće.

Nije obavezno

- *Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.*

Upotreba sezonskih proizvoda smanjuje negativan uticaj na ekologiju koji nastaje transportom, a smanjenjem mesnih proizvoda smanjuje se ekološki negativan uticaj vezan za poljoprivredu i proizvodnju. Upotreba proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta je u suprotnosti sa naporima za očuvanje biodiverziteta. Kao dio politike kupovine, menadžment treba da izbjegava kupovinu genetski modifikovanih organizama (GMO), da bira ribu i morske plodove sa oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u skladu sa preporukama World Wildlife Fund-a za ribu i morske plodove, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupovini mesnih proizvoda. Preporučuje se da se ova politika pravilno saopšti osoblju kantine.

- *Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.*

Kao dio politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da nabavi višenamjenska sredstva za čišćenje, deterdžente za mašine za pranje sudova, deterdžente za ručno pranje sudova i deterdžente za pranje veša koji su nagrađeni međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU oznaka, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

- *Proizvodi za ličnu negu sa oznakom eko su obezbijeđeni za goste*

U okviru politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da kupuje sapune, šampone, losione za tijelo i kreme nagrađene međunarodno ili nacionalno priznatim ekološkim oznakom (EU oznaka, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Informacije i tumačenje prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturnog nasljeđa se pružaju gostima, kao i objašnjenje odgovarajućeg ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, živim kulturama i lokalitetima kulturnog nasljeđa.*

Informacija uključuje podsticaje za goste da posjete prirodno okruženje i informišu ih, gdje je to relevantno, o lokalnom biodiverzitetu i postojanju prirodnih zaštićenih područja. Za posjete zaštićenim prirodnim područjima, kulturnim i/ili istorijski osjetljivim lokacijama, informacije uključuju podsticanje da se poštuju utvrđene smjernice ili kodeks ponašanja kako bi se smanjio uticaj posjetilaca i maksimalno povećalo uživanje.

Informacije se mogu dobiti od recepcije/konsijerža, ekološkog kutka u predvorju, preko TV monitora u javnim prostorima ili u sobama za goste, ili se mogu staviti u registratore u sobama za goste. Iako su informacije usmjerene ka gostima, objekat se takođe podstiče da pruži slične informacije osoblju.

- *Gosti su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi da uključuju podsticanje na učešće u aktivnostima vezanim za nacionalne i međunarodne događaje (npr. Dan planete Zemlje, Očistimo svijet, Evropska nedelja mobilnosti), obilaske zelenih površina sa vodičem u prirodi, učešće u događajima za sadnju drveća, drugim posebnim ekološkim događajima, organizovanje aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije, itd.

Menadžment se takođe podstiče da doprinese podršci očuvanju biodiverziteta, uključujući podršku zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke vrijednosti biodiverziteta.

- *Gosti su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusu, vožnji biciklom/pješačenje. kao alternativama.*

Da bi podstaklo korišćenje održivog prevoza, menadžment treba da obezbijedi informacije o alternativama za korišćenje privatnog automobila, kao što su vožnja biciklom i pješačenje i :

- lokalni javni/privatni sistemi prevoza (autobus, voz, metro, tramvaj, čamac, itd.)
- sistemi dijeljenih taksi/minibus, dijeljenje automobile
- mogućnosti korišćenja šatl autobusa koje pruža objekat;
- za goste koji koriste električne automobile, objekat bi mogao imati pametnu stanicu za punjenje električnih vozila ili informisati o obližnjim lokacijama za punjenje električnih automobila;
- druga prevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i alternativne šetnje (ako je moguće, bicikli se mogu pozajmiti ili iznajmiti direktno u objektu).

Informacije se mogu dobiti od recepcije/konsijerža, ekološkog kutka u predvorju, preko TV monitora u javnim prostorima ili u sobama za goste, ili se mogu staviti u registratore u sobama za goste.

Obavezno

- *Uprava je implementirala dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.*

Da bi se osigurao opšti okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti treba da opisuje opšte ciljeve i nivo ambicija u vezi sa upravljanjem, obukom, informisanjem i aktivnostima podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja životne sredine, kao i upućivanje na društvena i kulturna pitanja. To je opšta izjava sa posvećenošću stalnim poboljšanjima.

Da bi se osigurali konkretniji rezultati, trebalo bi formulisati konkretne ciljeve koje treba postići u naredne 1-3 godine i akcioni plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama.

Sve osoblje treba da bude informisano o politici održivosti i ciljevima koji su postavljeni.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.*

Treba obezbijediti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekat igra u stvaranju ekološke svijesti u lokalnom području i promovisanju ekološki prihvatljivih praksi kod partnera u saradnji. Ova saradnja bi se takođe mogla odnositi na društvena i kulturna pitanja. Tamo gdje je prikladno, podstiče se saradnja sa zainteresovanim stranama uključenim u zaštitu lokalnih istorijskih arheoloških dobara i lokaliteta. Relevantne zainteresovane strane (najmanje jednu vrstu treba izabrati) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalne zajednice, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači, itd. Da bi se saradnja razmotrila, treba da predstavlja aktivnu dvosmjernu saradnju između objekta i relevantnih zainteresovanih strana.[B1]

4.1.2 Komunikacioni materijali

Učesnicima će biti dostavljeni sljedeći ConsumelessMed brendirani materijali u cilju promocije projekta i mera koje objekti sprovode:

- 1 folija za prozore (cm 8x8) sa isticanjem oznake - obavezno
- 1 isticanje ploče sa oznakom - predloženo
- Poster (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake - obavezno
- Informativna brošura o modelu ConsumelessMed - obavezno
- kartice menija/stola za doručak (A5 format) - predloženo
- Sobne kartice (format A5) – predloženo
- Prilagođeni artikli koji poboljšavaju sprovođenje obaveznih radnji: npr. posude za šećer, karafe za vodu iz slavine, kante za odvojeno sakupljanje otpada, kese za ostatke hrane - obavezno (najmanje jedan)
- Prilagođeni predmeti koji se daju gostima: npr. torbe za višekratnu upotrebu (napravljene od recikliranog materijala), boce, blok bileške uključujući savjete za manje potrošnje, prenosive pepeljare - obavezno (najmanje jedna)

4.2 Kampovi

4.2.1 Kriterijumi za oznaku

Energija	
Obavezno	Nije obavezno
Postavljeni energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i kabinama (najmanje 30% u prvoj godini, zatim 50%).	Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima ugrađen senzor za automatsko isključivanje.
Automatske komande se koriste za osvjetljenje u kupatilima i javnim prostorima ili, ako se osvjetljenje ne gasi automatski, gosti moraju imati dobro vidljive informacije koje ih podsjećaju da prije odlaska ugase sva svjetla.	Novonabavljeni električni uređaji koji se koriste u kabinama, kuhinji, perionici i sl. su energetske efikasni.
	Eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija se kupuje.
	Instalirani su solarni termalni sistemi, posebno za zagrijavanje vode u tuševima.
	Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Nije bavezno
Osoblje ima sistem za redovnu provjeru da li slavine kapaju i toaleti koji cure.	Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Slavine i tuševi opremljeni su uređajima za uštedu vode.	Umivaonici ili tuševi u javnim prostorima su opremljeni automatskim kontrolama.
Gostima su date veoma vidljive informacije koje ih podsjećaju da zatvore slavine za vodu i tuševe, u slučaju da nisu opremljeni automatskim kontrolama.	Ugrađeni su odgovarajući sistemi za izbjegavanje neprekidnog ispiranja u pisoarima: npr. korišćenjem dugmadi, detektora pokreta itd.
Pametne procedure zalivanja cveća i bašte su uspostavljene.	Sakupljanje kišnice i njeno korišćenje se praktikuje u kampu.
	Otpadne vode se ponovo koriste u skladu sa kompatibilnom upotrebom.
	Sprovode se redovne provjere bazena i ispravne procedure za čišćenje bazenskih površina.
Otpad	
Obavezno	Nije obavezno

U zajedničkim prostorijama postoji šema odvajanja i upravljanja otpadom koji se može reciklirati, prema opštinskom sistemu selektivnog prikupljanja.	Koriste se koncentrovana (ili kupljeni u kontejnerima za višekratnu upotrebu) sredstva za čišćenje i deterdženti.
Jednokratna i potrošna roba, kada je to moguće, svedena su na minimum: smanjenje pojedinačnih doza proizvoda kako u sobama tako i u restoranima; pića koja se serviraju u bocama ili dozatorima za višekratnu ili povratnu upotrebu, itd.	Uspostavljena je politika upravljanja smanjenjem otpada od hrane.
Opasni otpad se odlaže i/ili reciklira u skladu sa važećim zakonima o zaštiti životne sredine.	Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajuće površine.
Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi	
Obavezno	Nije obavezno
Domaća hrana (po mogućnosti organska) i vino se kupuju kad god je to moguće.	Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.
Kartica menija ili bife ističe proizvode koji su organski, obilježeni su ekološkom oznakom, sa oznakom fer trgovine i/ili lokalno proizvedeni.	Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.
	Proizvodi za ličnu njegu sa ekološkim znakom su obezbijeđeni za goste.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Nije obavezno
Gostima se pružaju informacije i tumačenje prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturnog nasleđa, kao i objašnjenje adekvatnog ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, naseljenim kulturama i kulturnom nasljeđu..	Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.
Gosti su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu učestvovati.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.
Gosti su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusu ili alternativama za vožnju biciklom/pješaćenje.	

Energija

Obavezno

- *Postavljeni su energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 30% u prvoj godini, a zatim 50%).*

Kako sijalice predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekat obezbjeđuje da tokom prve godine primjene oznake najmanje 30% svih sijalica (uključujući halogene) u objektu bude energetske efikasne. Procenat se mora povećati na 50% u narednim godinama. Zahtjev važi za sobe za goste, javne prostore (uključujući predvorje, restorane, konferencijske prostore, sale itd.) i prostore za osoblje.

Energetske najefikasnije i stoga poželjnije sijalice su LED osvjetljenje, ali se mogu koristiti i druge energetske efikasne sijalice (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetske efikasne sijalice su u većini slučajeva skuplje od neenergetske efikasne sijalica, ali osim što su energetske efikasne, ove sijalice traju mnogo duže i ne treba ih mijenjati tako često kao neefikasne sijalice. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i radno vrijeme utrošeno na zamjenu sijalica.

- *Automatske komande se koriste za unutrašnje osvjetljenje kabina ili, ako se osvjetljenje ne isključi automatski, gosti moraju imati dobro vidljive informacije koje ih podsjećaju da isključe sva svjetla prije odlaska*

Najčešći sistem koji garantuje da se svjetlo i električni uređaji gase kada gosti napuste kabine je sistem „ključ kartica“. Kada se ključ kartica izvadi iz držača, struja će se isključiti odmah ili u roku od 1-2 minuta nakon vađenja ključ kartice.

Drugi automatski sistemi uključuju senzore zauzetosti ili detektore toplote pokreta/tijela koji prepoznaju kada gosti napuste prostore i automatski isključuju svjetla i električne uređaje. U slučaju da nije moguće ugraditi automatski sistem u sve kabine, gosti moraju imati dobro vidljive informacije koje ih podsjećaju da prije polaska ugase sva svjetla

Nije obavezno

- *Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima instaliran senzor za automatsko isključivanje.*

Minimiziranje spoljašnjeg osvjetljenja moglo bi se postići ili automatskim isključivanjem osvjetljenja u određenim dijelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju osvjetljenje kada detektuju kretanje. Različiti sistemi se mogu primijeniti na različito spoljno osvjetljenje koje služi različitim svrhama. U određenim oblastima, spoljno osvjetljenje također treba da bude minimizirano kako ne bi uznemiravalo ne samo goste, već i divlje životinje (npr. gniježđenje kornjača u objektima koji se nalaze na obali u određenim oblastima, itd.).

- *Novokupljeni električni uređaji koji se koriste u kabinama, kuhinji, perionici itd. su energetske efikasni (najviša klasa energetske oznake)*

.Da bi se osiguralo da su uređaji energetske efikasni, kada su dostupni na tržištu, trebalo bi da imaju eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu evropsku energetske klasu (generalno, više kategorije se pojavljuju u zelenim trakama A+, A++ i A+++). U kabinama to mogu biti energetske efikasne televizori i radio aparati, fen za kosu itd. U kuhinji mogu biti energetske efikasne rerne, frižideri,

zamrzivači, mašine za pranje sudova itd. U prostoru za pranje mogu biti energetske efikasne mašine za pranje i sušenje veša, itd.

- *Kupuje se eko certificirana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko predloga vezanih za snabdijevanje 100% certificiranim obnovljivom električnom energijom. Cijena obnovljive energije je generalno nešto veća nego za električnu energiju koju proizvode sistemi za sagorijevanje, iako je za nerezidentne klijente često predmet bilateralnih pregovora između strana, posebno za velike potrošače. Kupovina 100% certificirane obnovljive električne energije je ekvivalentna smanjenju na nulu emisija CO₂ u vezi sa potrošnjom električne energije u hotelu. Ovakva akcija ima snažan komunikativni uticaj na goste.

- *Postavljaju se solarni termalni sistemi, posebno za zagrijavanje vode u tuševima.*

Najpoznatija upotreba solarnih termoelektrana je proizvodnja tople vode. Potrošnja fosilne energije za proizvodnju tople vode predstavlja suštinsku stavku u budžetu kampa. Strukture ovog tipa često imaju prednost što već posjeduju centralizovan sistem za proizvodnju tople vode pomoću tradicionalnog fosilnog energetskog sistema za proizvodnju toplote. Štaviše, čak i ako bi topla voda mogla da bude potrebna tokom cijele godine, kampovi imaju najveću potražnju uglavnom tokom ljetnjih mjeseci, upravo onih u kojima je proizvodnja solarne elektrane intenzivnija. Sistemi poput solarnih tuševa, kapaciteta najmanje 20 litara tople vode (koja se stalno obnavlja tokom dana), mogu se lako instalirati. Nema potrebe za nošenjem cijevi za toplu vodu, već samo jednostavno povezivanje cijevi za hladnu vodu na integrisani solarni kolektor. Radi kao običan tuš, omogućava podešavanje temperature vode od tople do hladne, na željenu temperaturu.

- *Instalirani su fotonaponski paneli.*

Proizvodnja električne energije fotonaponskim postrojenjima u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Generalno, vrhunac potražnje za električnom energijom se dešava tokom toplijih mjeseci u godini, kada proizvodnja fotonaponskih postrojenja dostiže najveću vrijednost. Proizvodnja električne energije sa fotonaponskim sistemima može smanjiti vršnu potražnju (generalno skuplje) i omogućiti uštedu u potrošnji energije, u zavisnosti od veličine solarnih sistema. Tehničku i ekonomsku izvodljivost solarnog sistema treba procijeniti na osnovu raspoložive apsorbujuće površine i profila potrošnje električne energije.

- *Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Koristan indikator koji treba izračunati je potrošnja energije po noćenju gosta.

Uz mala ulaganja, moguće je ugraditi električna brojila potrošnje na glavna brojila ili sekundarne table korisnika. Ovi alati omogućavaju bilježenje potrošnje sa unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), čime se dozvoljava rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na ovaj način je lakše identifikovati sve neefikasnosti ili abnormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Osoblje ima sistem za redovnu provjeru da li slavine kapaju i toaleti cure*

Standardne operativne procedure koje su na snazi za osoblje za čišćenje uključuju redovnu provjeru da li slavine vidljivo kapaju i toaleti cure. Toalet koji curi može izgubiti 750 litara vode dnevno, a česma koja kapa može potrošiti dovoljno vode u jednom danu da napuni kadu. U slučaju da se uoče slavine koje kapaju i toalete koji cure, sprovode se korektivne radnje za zaustavljanje curenja.

- *Česme za vodu i tuševi opremljeni su uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima i čine ih u prosjeku oko 40%, dok umivaonici čine oko 10% (Projekat Investiranje u vodu – Život+Projekat). Da bi se smanjila potrošnja vode, uprava treba da ugradi restriktore ili aeratore na slavine i tuševe, ili da zamijeni tuš glave sa efikasnijim za vodu ili da djelimično zatvori ugaone ventile u dovodu vode do slavina. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane sa visokim pritiskom vode: u stvari, promjena uređaja u podovima sa niskim pritiskom vode može biti neefikasna.

Ovi uređaji se smatraju mekim mjerama koje su primjenljive na sve izgrađene tipologije jer će, kada se ugrade, smanjiti protok, a samim tim i potrošnju vode. Restriktori protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40%, aeratori za slavine za 30-50% i tuševi koji štede vodu za 40-50%. Na primjer, standardna glava tuša koristi oko 10-12 litara vode u minuti, dok glava tuša koja štedi vodu koristi 7 litara u minuti ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se primjenjuju na slavinama, oni bi trebalo da garantuju maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti.

- *Gostima su date veoma vidljive informacije koje ih podsjećaju da zatvore slavine za vodu i tuševe, u slučaju da nijesu opremljeni automatskim kontrolama.*

Informacije koje podsjećaju goste da zatvore slavine za vodu i tuševe treba da budu date i na recepciji i postavljanjem znakova kada je to potrebno.

Znakove može dati ustanova ili može biti standardni znak koji proizvodi lanac ustanove.

- *Pametne procedure zalivanja cvijeća i bašte su na snazi.*

Veoma jednostavna pametna mjera zalivanja, na primjer, mogla bi da se odnosi na nacrt procedura predviđenih za zalivanje tokom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, posebno u slučaju većih baštenskih površina, mogu se primijeniti specifične tehničke mjere: na primjer, sistem senzora vlage ili sistem kapanja koji za cilj ima minimiziranje isparavanja i pružanje najboljeg uticaja na korištenje biljaka. Takođe može se koristiti sakupljena kišnica, siva voda ili prečišćene otpadne vode za zalivanje cvijeća/bašte.

Nije obavezno

- *Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi efikasni toaleti sa malim protokom dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litra po ispiranju, u poređenju sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete sa dvostrukim ispiranjem sa podjeljenim dugmetom za ispiranje koje korisniku daje izbor koliko vode da koristi. Toaleti sa dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litra vode za razliku od sistema za ispiranje starog stila koji koriste masivnih 9-12 litara po ispiranju. Ako

nije moguće promijeniti sve toalete, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka rezervoara za vodu ili postavljanjem cigle ili pune flaše vode u vodokotlić (efektivno istiskivanje dijela vode).

- *Umivaonici ili tuševi u javnim prostorima opremljeni su automatskim kontrolama..*

Primjena prekidača za uključivanje-isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućava korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na dugme, tako da se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapunja ruke, da bi se odmah nastavio protok vode kada završi. Druga mogućnost je instaliranje tajmera za tuširanje koji se koristi kako bi se pomoglo korisniku da odmjeri vrijeme provedeno za tuširanje: alarm se uključuje nakon unaprijed podešenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno „vrijeme tuširanja“. Pošto je potrošnja vode prilikom tuširanja direktno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje „vremene tuširanja“ rezultira manjom potrošnjom vode.

- *Postavljaju se odgovarajući sistemi za izbjegavanje neprekidnog ispiranja u pisoarima: npr. korišćenjem dugmadi, detektora pokreta, itd*

Pisoari bi trebalo da imaju ili senzore za detekciju ili „pritisno“ dugme (ne ispira više od 3 litra u minuti). Svaki pisoar treba da ima pojedinačne senzore. Mogu se ugraditi i bezvodni pisoari: koriste najsavremeniju tehnologiju koja eliminiše potrebu za pisoarima sa ispiranjem ili niskim ispiranjem, garantujući istovremeno higijenske uslove i odsustvo mirisa.

- *Skupljanje kišnice i njeno korišćenje se praktikuje u kampu*

Kišnicu treba sakupljati i koristiti za toalete ili druge pogodne svrhe, kao što je navodnjavanje zelenih površina na kampu.

Ovaj sistem funkcioniše tako što prikuplja vodu sa krovova, skladišti je u podzemnom rezervoaru i pumpa je do dovodnog rezervoara. Pumpa na zahtjev se češće koristi za snabdijevanje vodom iz rezervoara za kišnicu gdje god postoji potreba za vodom. Sistem za sakupljanje kiše može da obezbijedi vodu i zamijeni i do 50% upotrebe vode koja nije za piće iz mreže glavnog snabdijevanja. Cijevi za kišnicu treba da budu jasno obilježene kako bi se razlikovale od glavnog snabdijevanja.

- *Otpadna voda se ponovo koristi u skladu sa kompatibilnom upotrebom.*

Objekti mogu imati različite nivoe odbačene vode - ispiranje iz toaleta, pranje i čišćenje, vodu dobijenu procesom reverzne osmoze, koju treba ponovo koristiti u skladu sa kompatibilnim upotrebama.

Na primjer, tretman najčešće primarne vode koja potiče iz kupatila, tuševa i umivaonika (koja je obično manje zagađena od vode iz kuhinja i mašina za pranje veša) uključuje jednostavno odvođenje i in-line rezervoare za vodu sa grubom filtracijom sa podzemnim zalivanjem bašte i samo za navodnjavanje. Sofisticiraniji sistemi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološki tretman i UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje toaleta, pranje veša i navodnjavanje bašte. Korišćenje ove vode za ispiranje toaleta, kao đubrivo za zelene površine objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20% (Ulaganje u vodu – Život+projekat).

Vjerovatno je da u većini slučajeva reciklaža otpadnih voda neće biti moguća zbog vodovodne infrastrukture koja ne dozvoljava odvojeno sakupljanje sive od crne vode (tj. otpadne vode iz tuševa

i umivaonika odvojeno od one iz toaleta). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje za prečišćavanje sive vode takođe može učiniti ovu opciju neizvodljivom, uprkos činjenici da postrojenja za prečišćavanje sive vode ne zahtijevaju značajan prostor. U ovakvim situacijama bi bilo od velike koristi za hotele koji se renoviraju da se obezbijedi da njihovi sistemi za prikupljanje otpadnih voda za tuševe i umivaonike budu odvojeni od sakupljanja otpadnih voda toaleta, kao i da postoji mogućnost uvođenja odvojene dovodne linije za toalete. Ovo bi omogućilo hotelu da primijeni tehnologiju tretmana sive vode prilikom renoviranja. Novi hoteli bi takođe trebalo da se grade sa ovom infrastrukturom koja je već uspostavljena, omogućavajući operaterima mogućnost uvođenja tretmana sive vode.

- *Redovne provjere pokazuju da u bazenu nema curenja.*

Curenje u otvorenim ili zatvorenim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sistem za nadzor može biti u vidu vizuelnog pregleda oko bazena, ali je bolje rješenje ugraditi poseban vodomjerni nadzor. Strogo se preporučuje da se inspekcija obavlja svakodnevno. Takođe ispravne procedure za čišćenje bazena mogu biti korisne za sprečavanje gubitaka vode. (npr. obezbjeđivanje da crijeva nijesu ostavljena otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Šema odvajanja otpada i upravljanja otpadom koji se može reciklirati postoji u zajedničkim prostorijama, prema opštinskom sistemu selektivnog sakupljanja*

Primjeri vrsta odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, flaše sa refundacijom, organski otpad, baštenski otpad, jestivo ulje, itd. Prostorije za sortiranje otpada treba da budu lako dostupne osoblju i uputstva/znakovi sa jasno naznačenim načinom odvajanja otpada treba da su stavljeni na raspolaganje osoblju. Kampovi sa kuhinjama treba da odvajaju otpad u kuhinji, ako je moguće.

Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad mogu se postaviti u barovima, restoranima, parking prostorima itd. Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (najbolje ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada. Menadžment mora da obezbijedi dokumentaciju da se sakupljanje otpada vrši u skladu sa opštinskim pravilima.

- *Roba za jednokratnu upotrebu i potrošna roba, kada je to moguće, minimiziraju se: smanjenjem pojedinačnih doza proizvoda kako u sobama tako i u restoranima; pića koja se služe u višekratnoj ili povratnoj boci ili dozatoru, itd.*

Snažno se ohrabruje da mjesto za kampovanje minimizira upotrebu proizvoda za jednokratnu upotrebu. U kabinama i javnim toaletima/tuševima na javnim površinama, pojedinačno upakovane posude sa jednom dozom šampona, gela za tuširanje i sapuna treba zamijeniti dozatorima. U barovima i restoranima šećer, džem, jogurt, puter, kreme i slične prehrambene proizvode treba servirati u činijama i teglama. Mogućnost ponude vode sa česme zavisi od kvaliteta same vode. Ako kvalitet vode iz česme dozvoljava da se ponudi, može se ponuditi takva kakva jeste ili se može filtrirati prije

nego što se ponudi. Vodu sa česme treba ponuditi gostima u restoranima i sale za sastanke, ali može se ponuditi i gostima na prijemu, u sobama, itd.

U slučaju da menadžment izabere korišćenje pojedinačno upakovanih jednodoznih ambalaža, materijal za pakovanje treba da bude ekološki prihvatljiv i da ima eko-oznaku ili da se može reciklirati ili biorazgraditi.

U slučaju da uprava odluči da koristi šolje/čase, tanjire i pribor za jelo za jednokratnu upotrebu, to se može učiniti samo u određenim ograničenim okolnostima/prostorima, odnosno u dijelu gdje je bazen, na određenim događajima ili za hranu i piće za ponijeti.

- *Opasni otpad se odlaže i/ili reciklira u skladu sa važećim zakonima o zaštiti životne sredine.*

Primjeri vrsta odvojenih opasnih hemikalija su ulja, baterije, pesticidi, boje, sijalice, materijal za čišćenje, sredstva za dezinfekciju bazena i druge dezinfekcione supstance, itd. Otpadna ulja i baterije, posebno, treba sakupljati i slati u ovlašćena postrojenja za reciklažu kako je predviđeno direktivom EU.

Odvojene opasne hemikalije treba bezbjedno skladištiti u skladu sa relevantnim nacionalnim/lokalnim zakonodavstvom. Snažno se preporučuje da se opasne hemikalije nalaze u zaključanoj prostoriji odvojenoj od drugog otpada.

Pored odvajanja i bezbjednog skladištenja opasnih hemikalija, menadžment se podstiče da smanji količinu ovih vrsta hemikalija ili da ih zamijeni (kada su dostupne) proizvodima manje štetnim za životnu sredinu.

Nije obavezno

- *Koriste se koncentrovani (ili kupljeni u ambalažama za višekratnu upotrebu) proizvodi za čišćenje i deterdženti.*

Sredstva za čišćenje koja se koriste treba da budu koncentrovana ili ih treba kupiti u ambalažama za višekratnu upotrebu. Upotreba deterdženata za mašine za pranje sudova i veša, u svakom slučaju, treba svesti na minimum (koristeći ispravnu dozu).

- *Postoji politika upravljanja otpadom od hrane*

Efikasna politika upravljanja otpadom od hrane treba da obuhvati širok spektar različitih mjera uzimajući u obzir:

- smanjenje rasipanja hrane izbjegavajući pretjeranu kupovinu, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjera kvaliteta hrane prilikom isporuke;
- meni pravilno planiran i redovno pregledan kako bi se dobile povratne informacije od gostiju o njihovim preferencijama za veličinu porcija i vrste obroka;
- manja porcija za jela dostupna u meniju;
- pravilno upravljanje količinom hrane na bazi švedskog stola (kada je dostupna), npr. obezbjeđivanje manjih tanjira koji podstiču kupce da se vrate radi dopune i traženje dodatne naknade za ostatke hrane;
- povećavanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo prekomjerno naručivanje i kako bi se ohrabrio kupac da koristi kese za pse i da odnese ostatke kući;

- donacija viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu sa lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama.

- *Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajuće površine.*

Da bi se ponovo iskoristila količina otpada iz organskih izvora, kamp treba da ima sistem za kompostiranje svog organskog otpada (otpad od hrane i/ili baštenski otpad). Organski otpad treba kompostirati u prostorijama kampa prema standardnim metodama o tom pitanju, a kasnije ponovo koristiti. Važno je da se kompostiranje vrši bez uticaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi

Obavezno

- *Domaća hrana (poželjno organska) i vino se nabavljaju kada god je to moguće*

Kad god je moguće, treba kupovati lokalnu hranu kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu zbog smanjenog transporta i stimulisala lokalna ekonomija. Najmanje 5 od sledećih proizvoda djelimično treba da su lokalno nabavljeni: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, govedina, jagnjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Pored toga, vinska karta treba da sadrži ponudu lokalno proizvedenog vina.

Da li je proizvod lokalno proizveden zavisi od okolnosti, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta se obično smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Prilikom kupovine proizvoda, takođe se preporučuje da priznate institucije odobre da su proizvodi organski. Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se toplo preporučuje uključivanje dodatnih.

- *Na meniju ili švedskom stolu ističu se proizvodi koji su organski, ekološki obilježeni, sa oznakom fer trgovine i/ili lokalno proizvedeni.*

Da bi se povećala svijest gostiju, restorani i barovi unutar kampa treba da jasno naznače koji su proizvodi organski, da budu ekološki obilježeni, obilježeni oznakom fer trgovine i/ili proizvedeni iz lokalnih izvora. Ovo se može uraditi na kartici menija ili na natpisima na bifeu. Indikaciju treba izvršiti korišćenjem logotipa ConsumelessMed ili drugog lako razumljivog sredstva komunikacije.

Nije obavezno

- *Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavka proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta*

Upotreba sezonskih proizvoda smanjuje negativan ekološki uticaj koji nastaje transportom, a smanjenjem mesnih proizvoda smanjuje se negativan ekološki uticaj vezan za poljoprivredu i proizvodnju. Upotreba proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta je u suprotnosti sa naporima za očuvanje biodiverziteta. Kao dio politike kupovine, menadžment treba da izbjegava kupovinu genetski modifikovanih organizama (GMO), da bira ribu i morske plodove sa oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u skladu sa preporukama WWF-a za ribu i morske plodove, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupovini mesnih proizvoda.

Preporučuje se da se ova politika pravilno saopšti osoblju kantine.

- *Koriste se proizvodi za čišćenje sa eko oznakom*

Kao dio politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da kupi univerzalna sredstva za čišćenje, deterdžente za mašine za pranje sudova, deterdžente za ručno pranje sudova i deterdžente za pranje veša koji su nagrađeni međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (ekooznaka EU, Nordijski labud, Plavi anđeo itd.).

- *Proizvodi za ličnu njegu sa eko oznakom su obezbijeđeni za goste*

U okviru politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da kupuje sapune, šampone, balzame za kosu, losione za tijelo i kreme nagrađene međunarodno ili nacionalno priznatim ekološkim oznakama (ekooznaka EU, Nordic Swan, Blue Angel itd.).

Menadžment i komiunikacija

Obavezno

- *Informacije i tumačenje prirodnog okruženja, lokalne kulture i kulturnog nasljeđa se pružaju gostima, kao i objašnjenje odgovarajućeg ponašanja prilikom posjete prirodnim područjima, naseljenim kulturama i lokalitetima kulturnog nasljeđa.*

Informacija uključuje podsticaje za goste da posjete prirodno okruženje i informišu ih, gdje je to relevantno, o lokalnom biodiverzitetu i postojanju prirodnih zaštićenih područja. Za posjete zaštićenim prirodnim područjima, kulturnim i/ili istorijski osjetljivim lokacijama, informacije uključuju podsticanje da se poštuju utvrđene smjernice ili kodeks ponašanja kako bi se smanjio uticaj posjetilaca i maksimalno povećalo uživanje.

Informacije se mogu dobiti od recepcije/konsijerža, ekološkog kutka u predvorju, preko TV monitora u javnim prostorima ili u sobama za goste, ili se mogu staviti u registratore u sobama za goste. Iako su informacije usmjerene ka gostima, objekat se takođe podstiče da pruži slične informacije osoblju.

- *Gosti su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi da uključuju podsticanje na učešće u aktivnostima vezanim za nacionalne i međunarodne događaje (npr. Dan planete Zemlje, Očistimo svijet, Evropska nedelja mobilnosti), obilaske zelenih površina sa vodičem u prirodi, učešće u događajima za sadnju drveća, drugim posebnim ekološkim događajima, organizovanje aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije, itd.

Menadžment se takođe podstiče da doprinese podršci očuvanju biodiverziteta, uključujući podršku zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke vrijednosti biodiverziteta.

- *Gosti su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusu, vožnji biciklom/pješačenju. kao alternativama*

Da bi podstaklo korišćenje održivog prevoza, menadžment treba da obezbijedi informacije o alternativama korišćenju privatnog automobila, kao što su vožnje biciklom i pješačenj, i:

- lokalni javni/privatni sistemi prevoza (autobus, voz, metro, tramvaj, čamac, itd.)
- dijeljeni taksi/minibus sistemi/dijeljenja automobila;
- mogućnosti korišćenja šatl autobusa koje pruža objekat;

- za goste koji koriste električne automobile, objekat bi mogao imati pametnu stanicu za punjenje električnih vozila ili informisati o obližnjim lokacijama za punjenje električnih automobila;
- druga prevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i alternativne šetnje (ako je moguće, bicikli se mogu pozajmiti ili iznajmiti direktno u objektu).

Informacije se mogu dobiti na recepciji, u posebnom ekološkom kutku, preko TV monitora ili se mogu staviti u registratore u kabinama.

Nije obavezno

- *Uprava je implementirala dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.*

Da bi se osigurao opšti okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti treba da opisuje opšte ciljeve i nivo ambicija u vezi sa upravljanjem, obukom, informisanjem i aktivnostima podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja životne sredine, kao i reference na društvena i kulturna pitanja. To je opšta izjava sa posvećenošću stalnim poboljšanjima.

Da bi se osigurali konkretniji rezultati, trebalo bi formulisati konkretne ciljeve koje treba postići u naredne 1-3 godine i akcioni plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Sve osoblje treba da bude informisano o politici održivosti i ciljevima koji su postavljeni.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.*

Treba obezbijediti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekat igra u stvaranju ekološke svijesti u lokalnom području i promovisanju ekološki prihvatljivih praksi kod partnera u saradnji. Ova saradnja bi se takođe mogla odnositi na društvena i kulturna pitanja. Tamo gdje je prikladno, podstiče se saradnja sa zainteresovanim stranama uključenim u zaštitu lokalnih istorijskih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantne zainteresovane strane (najmanje jednu vrstu treba izabrati) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalne zajednice, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači, itd. Da bi se saradnja razmotrila, treba da predstavlja aktivnu dvosmjernu saradnju između objekta i relevantnih zainteresovanih strana.^[B2]

4.2.2 Komunikacioni materijali

Učesnicima će biti dostavljeni sljedeći ConsumelessMed brendirani materijali u cilju promocije projekta i mera koje objekti sprovode:

- 1 folija za prozore (cm 8x8) sa isticanjem oznake - obavezno
- 1 isticanje ploče sa oznakom - predloženo
- Poster (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake - obavezno
- Informativna brošura o modelu ConsumelessMed - obavezno
- kartice menija/stola za doručak (A5 format) - predloženo
- Prilagođeni artikli koji poboljšavaju sprovođenje obaveznih radnji: npr. posude za šećer, karafe za vodu iz slavine, kante za odvojeno sakupljanje otpada, kese za ostatke hrane za pse-obavezno (najmanje jedan)

- Prilagođeni predmeti koji se daju gostima: npr. torbe za višekratnu upotrebu (napravljene od recikliranog materijala), boce, blok bilješke uključujući savjete za manje potrošnje, prenosive pepeljare - obavezno (najmanje jedna)

4.3 Kafići i restorani

4.3.1 Kriterijumi za oznaku

Energija	
Obavezno	Nije obavezno
Energetski efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) su postavljeni (najmanje 50% u prvoj godini, zatim 70%).	Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima ugrađen senzor za automatsko isključivanje.
Vrata su uvijek zatvorena sa funkcionalnim klima uređajem.	Instaliran je sistem za rekuperaciju toplote, npr. rashladni sistemi i ventilatori
Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje (hlađenje treba podesiti na minimum 24 C°, a grijanje na maksimalno 21 C°).	Većina prozora i vrata koja vode napolje imaju odgovarajuće visok stepen toplotne izolacije, a postoje i mjere energetske efikasnosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
	Novonabavljeni električni uređaji su energetski efikasni.
	Eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija se kupuje.
	Postavljaju se solarni termalni ili fotonaponski paneli.
	Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Nije obavezno
Slavine za vodu su opremljene uređajima za uštedu vode.	Novokupljene poklopne ili tunelske mašine za pranje sudova ne smiju da troše više od 3,5 litra vode.
Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.	Uputstva za uštedu vode i energije tokom rada mašina za pranje sudova moraju biti istaknuta u blizini mašine.
Otpad	
Obavezno	Nije obavezno
U skladu sa opštinskim sistemom selektivnog sakupljanja postoji šema za odvajanje i upravljanje otpadom koji se može reciklirati.	Koriste se koncentrovana (ili servirani u kontejnerima za višekratnu upotrebu) sredstva za čišćenje i deterdženti.
Pakovanje sa jednom dozom, kada je to moguće, svedeno je na minimum (npr. posude za šećer umjesto paketića sa jednom dozom).	Voda iz česme se servira ili se na flaširanu vodu primejnuje sistem povraćaja depozita.

Otpadna ulja se recikliraju u skladu sa važećim ekološkim zakonodavstvom.	Uspostavljena je politika upravljanja smanjenjem otpada od hrane.
Koristi se izdržljivo posuđe, čaše i pribor za jelo.	Organski otpad se kompostira, ako su pogodna područja.
Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi	
Obavezno	Nije obavezno
Domaća hrana (po mogućnosti organska) i vino se kupuju kad god je to moguće.	Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.
Kartica menija ističe proizvode koji su organski, ekološki obilježeni, sa oznakom fer trgovine i/ili lokalno proizvedeni.	Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Nije obavezno
Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.	Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.
Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima ili alternativama za vožnju biciklom/pešačenjem.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.

Energija

Obavezno

- *Postavljeni su energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 50% u prvoj godini, a zatim 70%).*

Kako sijalice predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekat obezbjeđuje da, tokom prve godine primjene oznake, najmanje 50% svih sijalica (uključujući halogene) u objektu bude energetske efikasne. U narednim godinama taj procenat se mora povećati na 70%.

Energetske najefikasnije i stoga poželjnije sijalice su LED osvjetljenje, ali se mogu koristiti i druge energetske efikasne sijalice (kompaktna fluorescentna rasveta, CFL).

Energetske efikasne sijalice su u većini slučajeva skuplje od neenergetske efikasne sijalice, ali osim što su energetske efikasnije, ove sijalice traju mnogo duže i ne treba da se mijenjaju tako često kao

neefikasne sijalice. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i radno vrijeme utrošeno na zamjenu sijalica.

- *Vrata su uvijek zatvorena sa funkcionalnim sistemom klimatizacije*

Ostavljanje otvorenih vrata ili prozora dok je sistem klimatizacije ili grijanja u funkciji je definitivno praksa niske efikasnosti sa stanovišta potrošnje energije. Zatvaranje vrata takođe može biti korisno za izbjegavanje takozvanog efekta "vazdušnih lopatica" na ulazu u barove i restorane, neefikasno ponašanje u upravljanju toplotom, kao i često štetno po zdravlje.

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje*

Standardna temperatura hlađenja treba da bude podešena na najmanje 24 C°, a temperatura grijanja na maksimalno 21 C°. Temperatura hlađenja, posebno, poželjno je da ne prelazi više od 8 C° spoljašnje temperature.

Preporučuje se da se standardna temperatura hlađenja podesi na višu i standardna temperatura grijanja na nižu od gore pomenute.

Nije obavezno

- *Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima instaliran senzor za automatsko isključivanje.*

Minimiziranje spoljašnjeg osvjetljenja moglo bi se postići ili automatskim isključivanjem osvjetljenja u određenim djelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju osvjetljenje kada detektuju kretanje. Različiti sistemi se mogu primijeniti na različito spoljno osvjetljenje koje služi različitim svrhama.

- *Instaliran je sistem za rekuperaciju toplote, npr. sistemi za hlađenje i ventilatori.*

Veće mašine i oprema koje troše energiju često proizvode višak toplote. Sistem za rekuperaciju toplote instaliran za sisteme za hlađenje ili ventilacioni sistem, može povratiti toplotu za korišćenje u drugim oblastima.

- *Većina prozora i vrata koja vode napolje imaju odgovarajući visok stepen toplotne izolacije, druge energetske mjere koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi su na snazi.*

Prozori i vrata koja vode napolje mogu biti značajan izvor velike potrošnje energije. Objektu koji se nalazi u područjima sa hladnim vremenom potreban je visok stepen toplotne izolacije (npr. dvoslojna ili troslojna stakla sa U vrijednošću manjom od 2,5 W/m² K-1), a objekti u područjima sa toplim vremenom treba da imaju prozore uključujući i druge energetske inicijative (npr. materijal koji reflektuje sunce na prozorima, roletne ili druge vrste senki, itd.). U područjima sa veoma toplim ili hladnim vremenom, objekat bi takođe mogao imati ograničenja u pogledu mogućnosti otvaranja prozora.

Ako postoje nacionalni ili lokalni propisi u vezi sa izolacijom ili drugim energetske efikasnim inicijativama, objekat mora uvijek da poštuje ove zahtjeve.

- *Novokupljeni električni uređaji su energetske efikasni*

Da bi se osiguralo da su uređaji energetske efikasni, kada su dostupni na tržištu, trebalo bi da imaju ekološku oznaku ili prvu ili drugu najvišu evropsku energetske klasu (u principu, više kategorije pojavljuju se u zelenim trakama A+, A++ i A+++). U kuhinji to mogu biti energetske efikasne pećnice, frižideri, zamrzivači, mašine za pranje sudova, itd.

- *Kupuje se eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko predloga vezanih za snabdijevanje 100% sertifikovanom obnovljivom električnom energijom. Cijena obnovljive energije je generalno nešto viša nego za električnu energiju koju proizvode sistemi za sagorijevanje, iako je za nerezidentne klijente često predmet bilateralnih pregovora između strana, posebno za velike potrošače.

Kupovina 100% sertifikovane obnovljive električne energije je ekvivalentna smanjenju na nulu emisija CO₂ u vezi sa potrošnjom električne energije hotela. Ovakva akcija ima snažan komunikativni uticaj kod kupaca.

- *Postavljaju se solarni termalni ili fotonaponski paneli.*

Korišćenje solarne energije predstavlja veliki potencijal za uštedu energije u barovima i restoranima koji rade u turističkim sredinama. Generalno, vrhunci potražnje za energijom se javljaju tokom toplijih mjeseci u godini, kada je proizvodnja solarnih elektrana maksimalna, tako da toplota proizvedena solarnim termoelektranama ili električna energija proizvedena pomoću fotonaponskih sistema može smanjiti vršnu potražnju (generalno skuplje) i omogućava uštedu značajne potrošnje energije, u zavisnosti od veličine solarnih sistema. Tehničku i ekonomsku izvodljivost solarnog sistema treba procijeniti na osnovu raspoložive apsorbujuće površine i profila potrošnje toplote (za solarne termalne sisteme) i električne (za fotonaponske sisteme).

- *Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Uz mala ulaganja, moguće je ugraditi brojila električne potrošnje na glavne table ili sekundarne table korisnika. Ovi alati omogućavaju bilježenje potrošnje sa unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), čime se dozvoljava rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na ovaj način je lakše identifikovati sve neefikasnosti ili abnormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Česme su opremljene uređajima za uštedu vode.*

Da bi se smanjila potrošnja vode, uprava treba da ugradi ograničavače ili aeratore na česme ili da zamijeni djelimično zatvorene ugaone ventile u dovodu vode do česme.

Ovi uređaji se smatraju mekim mjerama koje su primjenljive na sve izgrađene tipologije jer će, kada se ugrade, smanjiti protok, a samim tim i potrošnju vode. Restriktori protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40%, aeratori za slavine za 30-50%. Uređaji za uštedu vode postavljeni na česme treba da garantuju maksimalnu potrošnju od 6 litara u minutu. Važno je imati na umu da takve radnje moraju

biti povezane sa visokim pritiskom vode: u stvari, promjena uređaja u podovima sa niskim pritiskom vode može biti neefikasna.

- *Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi efikasni toaleti sa malim protokom dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litra po ispiranju, u poređenju sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete sa dvostrukim ispiranjem sa podijeljenim dugmetom za ispiranje koje korisniku daje izbor koliko vode da koristi. Toaleti sa dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode za razliku od sistema za ispiranje starog stila koji koriste masivnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve toalete, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka rezervoara za vodu ili postavljanjem cigle ili pune flaše vode u vodokotlić (efektivno istiskivanje nešto vode).

Nije obavezno

- *Novokupljene poklopne ili tunelske mašine za pranje sudova ne smiju da troše više od 3,5 litara vode po korpi.*

New purchased professional cover or tunnel dishwashers in the kitchen should not exceed an average water consumption of 3.5 litres per basket (as reported in the technical datasheets and manuals). Nove kupljene profesionalne poklopne ili tunelske mašine za pranje sudova u kuhinji ne bi trebalo da pređu prosečnu potrošnju vode od 3,5 litara po korpi (kao što je navedeno u tehničkim listovima i uputstvima).

- *Uputstva za uštedu vode i energije tokom rada mašina za pranje sudova moraju biti istaknuta u blizini mašine.*

Uputstva za korišćenje mašine za pranje sudova na ekološki najprihvatljiviji način za uštedu energije i vode treba da budu postavljena pored mašine i predstavljena na lako razumljiv način (nekoliko rečenica na odgovarajućim jezicima ili piktograma i ikona). Uputstva mogu da sadrže naznake o pokretanju mašine za pranje sudova tek kada je korpa puna, o korišćenju ispravne doze deterdženta, čišćenju hrane prije pokretanja mašine za pranje sudova, korišćenju ispravnog programa mašine za pranje sudova itd.

Otpad

Obavezno

- *Uvedena je šema odvajanja otpada i upravljanja otpadom koji se može reciklirati prema opštinskom sistemu selektivnog sakupljanja.*

Primjeri vrsta odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, flaše sa refundacijom, organski otpad, baštenski otpad, jestivo ulje, itd.

Prostorije za sortiranje otpada treba da budu lako dostupne osoblju i uputstvima/znakovima jasno naznačujući način odvajanja otpada treba staviti na raspolaganje osoblju.

U prodavnici se mogu postaviti odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad. Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (poželjno ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada.

- *Pakovanje sa jednom dozom, kada je to moguće, trwba da je svedeno na minimum*

Snažno se preporučuje da barovi i restorani smanje upotrebu proizvoda za jednokratnu upotrebu. Na primjer, posudice za šećer treba preferirati u odnosu na paketiće sa jednom dozom, džemove treba servirati u činijama ili teglama, a sirće i ulje u napunjenim bokalima.

U slučaju da menadžment odluči da ima pojedinačno upakovane ambalaže za jednu dozu, materijal za pakovanje treba da bude što je moguće prihvatljiviji za životnu sredinu sa ekološkom oznakom ili da se može reciklirati ili da je biorazgradiv.

- *Otpadna ulja se recikliraju u skladu sa važećim zakonima o zaštiti životne sredine*

Otpadna ulja koja se koriste u kuhinjama treba odvojeno sakupljati i slati u ovlašćena postrojenja za reciklažu u skladu sa važećim ekološkim zakonodavstvom. Jasna uputstva treba da budu dostupna osoblju.

- *Koristi se izdržljivo posuđe, čaše i pribor za jelo.*

Umjesto jednokratnih treba koristiti izdržljivo posuđe, staklo i pribor za jelo. Upotreba šoljica/čaša za jednokratnu upotrebu, tanjira i pribora za jelo može biti dozvoljena samo u određenim ograničenim okolnostima, na određenim događajima ili u vezi sa odnošenjem hrane i pića. U ovom slučaju preporučuje se upotreba biorazgradivih proizvoda umjesto plastičnih.

Nije obavezno

- *Koriste se koncentrovani (ili kupljeni u ambalažama za višekratnu upotrebu) proizvodi za čišćenje i deterdženti.*

Sredstva za čišćenje koja se koriste treba da budu koncentrovani proizvodi ili ih treba kupiti u ambalažama za višekratnu upotrebu. Upotrebu deterdženata, u svakom slučaju, treba svesti na minimum (koristeći ispravnu dozu).

- *Voda iz česme se servira ili se na flaširanu vodu primjenjuje sistem povraćaja depozita.*

Efikasna politika upravljanja otpadom od hrane treba da obuhvati širok spektar različitih mjera uzimajući u obzir:

- smanjenje rasipanja hrane izbjegavajući pretjeranu kupovinu, prekomjerne zalihe i nepotrebno kvarenje i provjera kvaliteta hrane prilikom isporuke;
- meni pravilno planiran i redovno pregledan kako bi se dobile povratne informacije od gostiju o njihovim preferencijama za veličinu porcija i vrste obroka;
- manja porcija za jela dostupna u meniju;
- pravilno upravljanje količinom hrane na bazi švedskog stola (kada je dostupna), npr. obezbjeđivanje manjih tanjira koji podstiču kupce da se vrate radi dopune i da se traži dodatna naknada za ostatke hrane;

- povećavanje svijesti kupaca kako bi se spriječilo prekomjerno naručivanje i ohrabrivalo ga da koristi kese za pse kako bi se ostaci odnijeli kući;
- donacija viška hrane reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu sa lokalnim zahtevima i/ili utvrđenim smernicama.

- *Organski otpad se kompostira, ako su dostupne odgovarajuće površine.*

Da bi se ponovo iskoristila količina otpada iz organskih izvora, objekat treba da ima sistem za kompostiranje svog organskog otpada (otpad od hrane i/ili baštenski otpad). Organski otpad treba kompostirati u prostorijama ustanove prateći standardne metode o tom pitanju i, ako je moguće, kasnije ponovo koristiti. Važno je da se kompostiranje vrši bez uticaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi

Obavezno

- *Domaća hrana (poželjno organska) i vino se kupuju kada god je moguće*

Kad god je moguće, treba kupovati lokalnu hranu kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu smanjenjem transporta i stimulisala lokalna ekonomija. Najmanje 5 od sljedećih proizvoda treba da se djelimično nabave lokalno: mlijeko, jaja, voće, povrće, ulje, svinjetina, govedina, jagnjetina, piletina, riba, mineralna voda, pivo. Pored toga, vinska karta treba da sadrži ponudu lokalno proizvedenog vina.

Da li je proizvod lokalno proizveden zavisi od okolnosti, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do objekta se obično smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Prilikom kupovine proizvoda, takođe se preporučuje da budu odobreni od nadležne institucije. Potrebno je najmanje pet vrsta proizvoda, ali se toplo preporučuje uključivanje dodatnih.

- *Na karti menija su istaknuti proizvodi koji su organski, ekološki obilježeni, sa oznakom fer trgovine i/ili lokalno proizvedeni.*

Da bi se povećala svijest gostiju, objekat treba da jasno naznači koji su proizvodi organski, treba da budu obilježeni ekološkom oznakom, obilježeni oznakom fer trgovine i/ili da bude navedeno da se radi o proizvodima iz lokalnih izvora. Ovo se može uraditi na kartici menija ili na natpisima na bifeu. Označavanje treba izvršiti korišćenjem logotipa ConsumelessMed ili drugog lako razumljivog sredstva komunikacije.

Nije obavezno

- *Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.*

Upotreba sezonskih proizvoda smanjuje negativan ekološki uticaj koji nastaje transportom, a smanjenjem mesnih proizvoda smanjuje se negativan ekološki uticaj vezan za poljoprivredu i proizvodnju. Upotreba proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta je u suprotnosti sa naporima za očuvanje biodiverziteta. Kao dio politike kupovine, menadžment treba da izbjegava kupovinu genetski modifikovanih organizama (GMO), da bira ribu i morske plodove sa

oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u skladu sa preporukama WWF-a za ribu i morske plodove, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupovini mesnih proizvoda.

Preporučuje se da se ova politika pravilno saopšti osoblju kantine.

- *Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.*

Kao dio politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da nabavi višenamjenska sredstva za čišćenje, deterdžente za mašine za pranje sudova, deterdžente za ručno pranje sudova i deterdžente za pranje veša koji su nagrađeni međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU eko-oznaka, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi da uključuju podsticanje na učešće u aktivnostima vezanim za nacionalne i međunarodne događaje (npr. Dan planete Zemlje, Očistimo svijet, Evropska nedelja mobilnosti), obilaske zelenih površina sa vodičem u prirodi, učešće u događajima za sadnju drveća, drugim posebnim ekološkim događajima, organizovanje aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije, itd.

Menadžment se takođe podstiče da doprinese podršci očuvanju biodiverziteta, uključujući podršku zaštićenim prirodnim područjima i područjima visoke vrijednosti biodiverziteta.

- *Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima ili alternativama za vožnju biciklom/pješačenje.*

Da bi podstaklo korišćenje održivog prevoza, menadžment treba da obezbijedi informacije o alternativama korišćenju privatnog automobila, kao što su vožnje biciklom i pješačenje:

- lokalni javni/privatni sistemi prevoza (autobus, voz, metro, tramvaj, čamac, itd.)
- dijeljeni taksi/minibus i sistemi dijeljenja automobila;
- mogućnosti korišćenja šatl autobusa koje pruža objekat;
- za goste koji koriste električne automobile, objekat bi mogao imati pametnu stanicu za punjenje električnih vozila ili informisati o obližnjim lokacijama za punjenje električnih automobila;
- druga prevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i alternativne šetnje.

Nije obavezno

- *Uprava je implementirala dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.*

Da bi se osigurao opšti okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti treba da opisuje opšte ciljeve i nivo ambicija u vezi sa upravljanjem, obukom, informisanjem i aktivnostima podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja životne sredine, kao i reference na društvena i kulturna pitanja. To predstavlja opštu izjavu sa posvećenošću stalnim poboljšanjima.

Da bi se osigurali konkretniji rezultati, trebalo bi formulisati konkretne ciljeve koje treba postići u naredne 1-3 godine i akcioni plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama. Sve osoblje treba da bude informisano o politici održivosti i ciljevima koji su postavljeni.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.*

Treba obezbijediti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekat igra u stvaranju ekološke svijesti u lokalnom području i promovisanju ekološki prihvatljivih praksi kod partnera u saradnji. Ova saradnja bi se takođe mogla odnositi na društvena i kulturna pitanja. Tamo gdje je prikladno, podstiče se saradnja sa zainteresovanim stranama uključenim u zaštitu lokalnih istorijskih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantne zainteresovane strane (najmanje jednu vrstu treba izabrati) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalne zajednice, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači, itd. Da bi se saradnja razmotrila, treba da predstavlja aktivnu dvosmjernu saradnju između objekta i relevantnih zainteresovanih strana.]

[B3]

4.3.2 Komunikacioni materijali

Učesnicima će biti dostavljeni sljedeći ConsumelessMed brendirani materijali u cilju promocije projekta i mjera koje objekti sprovode:

- 1 folija za prozore (cm 8x8) sa isticanjem oznake - obavezno
- Poster (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake - obavezno
- Informativna brošura o modelu ConsumelessMed - obavezno
- kartice menija (A5 format) - predloženo
- Prilagođeni artikli koji poboljšavaju sprovođenje obaveznih radnji: npr. posude za šećer, karafe za vodu sa česme, kante za odvojeno sakupljanje otpada, kese za ostatke hrane za pse - obavezno (najmanje jedan)

4.4 Prodavnice hrane i rukotvorina

4.4.1 Kriterijumi za oznaku

Energija	
Obavezno	Nije obavezno
Energetski efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) su postavljeni (najmanje 50% u prvoj godini, zatim 70%).	Osvjetljenje izloga je smanjeno za dok je prodavnica zatvorena.
Vrata su uvijek zatvorena sa funkcionalnim klima uređajem.	Većina prozora i vrata koja vode napolje imaju odgovarajuće visok stepen toplotne izolacije, a postoje i mjere energetske efikasnosti koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi.
Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje (hlađenje treba podesiti na minimum 24 C°, a grijanje na maksimalno 21 C°).	Novonabavljeni električni uređaji su energetski efikasni.
	Eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija se kupuje.
	Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.
Voda	
Obavezno	Nije obavezno
Slavine za vodu su opremljene uređajima za uštedu vode.	Toaleti imaju malu količinu ispiranja i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Otpad	
Obavezno	Nije obavezno
U skladu sa opštinskim sistemom selektivnog sakupljanja postoji šema za odvajanje i upravljanje otpadom koji se može reciklirati.	Dostupni su proizvodi na točenju (pića, deterdženti, bombone, itd.).
Kupci se podstiču da koriste kese za višekratnu upotrebu.	Snižena stopa se primenjuje na prehrambene proizvode kojima je ubrzo ističe rok trajanja.
Mjere za minimiziranje pakovanja i korišćenje ambalaže od jednog materijala su na snazi.	
Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi	
Obavezno	Nije obavezno
Domaća i organska hrana, proizvodi lokalnih rukotvorina i nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi sa ekološkom oznakom se promovišu i	Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od

vidljiviji su u radnji. Ponudu domaćih proizvoda, posebno, treba progresivno povećavati.	ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Nije obavezno
Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.	Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.
Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima, vožnjama biciklom/pješaćenju kao alternativama.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.

Energija

Obavezno

- *Postavljeni su energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 50% u prvoj godini, a zatim 70%).*

Kako sijalice predstavljaju značajnu potrošnju energije, ustanova obezbeđuje da, tokom prve godine primene oznake, najmanje 50% svih sijalica (uključujući halogene) u objektu bude energetske efikasne. U narednim godinama taj procenat se mora povećati na 70%.

Energetske najefikasnije i stoga poželjnije sijalice su LED osvjetljenje, ali se mogu koristiti i druge energetske efikasne sijalice (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetske efikasne sijalice su u većini slučajeva skuplje od neenergetske efikasne sijalice, ali osim što su energetske efikasnije, ove sijalice traju mnogo duže i ne treba ih menjati tako često kao neefikasne sijalice. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i radno vrijeme utrošeno na zamjenu sijalica.

- *Vrata su uvijek zatvorena kada je sistem klimatizacije u funkciji*

Ostavljanje otvorenih vrata ili prozora dok je sistem klimatizacije ili grijanja u funkciji je definitivno praksa niske efikasnosti sa energetske tačke gledišta. Zatvaranje vrata takođe može biti korisno za izbjegavanje takozvanog efekta "vazdušnih lopatica" na ulazu u radnju (posebno za prodavnice hrane), neefikasno ponašanje upravljanja toplotom, kao i često štetno po zdravlje.

- *Definicija standardne temperature za hlađenje i grijanje*

Standardna temperatura hlađenja treba da bude podešena na najmanje 24 C°, a temperatura grijanja na maksimalno 21 C°. Temperatura hlađenja, posebno, poželjno je da ne prelazi više od 8 C° u odnosu na spoljašnju temperaturu.

Preporučuje se da se standardna temperatura hlađenja podesi na višu i standardnu temperaturu grijanja nižu od gore pomenute.

Nije obavezno

- *Osvjetljenje izloga je smanjeno tokom vremena zatvaranja.*

Iz komercijalnih razloga, svjetla u prodavnicama i izlozima često ostaju upaljena čak i tokom noći. U mnogim slučajevima ovaj izbor zavisi od bezbjednosnih pitanja vezanih za susjedne prostore prodavnice. Treba pažljivo procijeniti potreban nivo osvjetljenja pomoću specijalnih senzora pokreta i uređaja visoke efikasnosti (LED).

- *Većina prozora i vrata koja vode napolje imaju odgovarajući visok stepen toplotne izolacije, druge energetske efikasne mere koje odgovaraju lokalnim propisima i klimi su na snazi.*

Prozori i vrata koja vode napolje mogu biti značajan izvor velike potrošnje energije. Objektu koji se nalazi u područjima sa hladnim vremenom potreban je visok stepen toplotne izolacije (npr. dvoslojna ili troslojna stakla sa U vrijednošću manjom od 2,5 V/m² K-1), a objekti u područjima sa toplim vremenom treba da imaju prozore uključujući i druge energetske efikasne inicijative (npr. materijal koji reflektuje sunce na prozorima, roletne ili druge vrste sjenki, itd.). U područjima sa veoma toplim ili hladnim vremenom, objekat bi takođe mogao imati ograničenja u pogledu mogućnosti otvaranja prozora. Ako postoje nacionalni ili lokalni propisi u vezi sa izolacijom ili drugim energetske efikasnim inicijativama, objekat mora uvijek da poštuje ove zahtjeve.

- *Novokupljeni električni uređaji su energetske efikasni*

Da bi se osiguralo da su uređaji energetske efikasni, kada su dostupni na tržištu, trebalo bi da imaju eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu evropsku energetske klasu (generalno, više kategorije se pojavljuju u zelenim trakama A+, A++ i A+++). U prodavnicama hrane, na primjer, to mogu biti energetske efikasni frižideri i zamrzivači.

- *Kupuje se eko sertifikovana i/ili obnovljiva energija.*

Tržište električne energije nudi nekoliko prijedloga vezanih za snabdijevanje 100% sertifikovanom obnovljivom električnom energijom. Cijena obnovljive energije je generalno nešto viša u odnosu na električnu energiju koju proizvode sistemi za sagorijevanje, iako je za nerezidentne klijente često predmet bilateralnih pregovora između strana, posebno za velike potrošače. Kupovina 100% sertifikovane obnovljive električne energije je ekvivalentna smanjenju na nulu emisija CO₂ u vezi sa potrošnjom električne energije u hotelu. Ovakva akcija ima snažan komunikativni uticaj kod kupaca.

- *Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Uz mala ulaganja, moguće je ugraditi brojila električne potrošnje na glavne table ili sekundarne table korisnika. Ovi alati omogućavaju bilježenje potrošnje sa unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), čime se dozvoljava rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na ovaj način je lakše identifikovati sve neefikasnosti ili abnormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Česme za vodu su opremljene uređajima za uštedu vode.*

Da bi se smanjila potrošnja vode, uprava treba da ugradi ograničavače ili aeratore na česmama ili da zamijeni djelimično zatvorene ugaone ventile u dovodu vode do slavina.

Ugradnja ovih uređaja potpada pod mekim mjerama koje su primjenljive na sve izgrađene tipologije jer će, kada se ugrade, smanjiti protok, a samim tim i potrošnju vode. Restriktori protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40%, aeratori za česme za 30-50%. Uređaji za uštedu vode postavljeni na česmama treba da garantuju maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane sa visokim pritiskom vode: u stvari, promjena uređaja u podovima sa niskim pritiskom vode može biti neefikasna.

Nije obavezno

- *Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi efikasni toaleti sa malim protokom dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u poređenju sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete sa dvostrukim ispiranjem sa podijeljenim dugmetom za ispiranje koje korisniku daje izbor koliko vode da koristi. Toaleti sa dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode za razliku od sistema za ispiranje starog stila koji koriste masivnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve toalete, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka rezervoara za vodu ili postavljanjem cigle ili pune flaše vode u vodokotlić (efektivno istiskivanjem nešto vode).

Otpad

Obavezno

- *Uvedena je šema odvajanja otpada i upravljanja otpadom koji se može reciklirati prema opštinskom sistemu selektivnog sakupljanja.*

Primjeri vrsta odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, flaše sa refundacijom, organski otpad, baštenski otpad, jestivo ulje, itd.

Prostorije za sortiranje otpada treba da budu lako dostupne osoblju i uputstva/znakove koji jasno da označavaju način odvajanja otpada treba staviti na raspolaganje osoblju.

U prodavnici se mogu postaviti odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad. Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (poželjno ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada.

- *Kupci se podstiču da koriste torbe za višekratnu upotrebu.*

Kupce treba podsticati da koriste kese za višekratnu upotrebu, naplaćujući im cijenu torbi za jednokratnu upotrebu i/ili nagrađivati kupce koji donesu sopstvenu torbu.

Tokom prve eksperimentalne faze, ConsumelessMed prilagođene torbe za višekratnu upotrebu, napravljene od recikliranog materijala, biće dostupne uključenim prodavnicama.

U slučaju da su potrebne kese za jednokratnu upotrebu, plastične kese treba zamijeniti biorazgradivim.

- *Treba da postoje mjere za minimiziranje pakovanja i korišćenje ambalaže od jednog materijala.*

Kada je moguće, pakovanju od jednog materijala (papir ili plastika) treba dati prednost u odnosu na ambalažu za kompostiranje. Upotrebu plastičnih činića za hranu (npr. sir) treba minimizirati i smanjiti težinu vreća.

Proizvodi sa smanjenom ambalažom (koncentrovani deterdženti, sapuni na dopunjavanje, flaširana pića sa šemom povraćaja novca) treba da imaju veću vidljivost, stavljajući ih zajedno u „poseban” ugao ili koristeći naljepnice i etikete kako bi ih razlikovali od ostalih.

Nije obavezno

- *Proizvodi na točenje su dostupni (pića, deterdženti, bombone, itd.).*

Podstiče se, kada je to moguće, prodaja odabranih kategorija proizvoda na točenje/doziranje, korišćenje flaša za višekratnu upotrebu ili druge vrste ambalaža. Konkretno, pića (mlijeko, vino, sokovi), suva hrana (žitarice, pirinač, pasulj, itd.), slatkiši, deterdženti kao što su tečnosti za pranje sudova i tečnosti za pranje veša.

- *Snižena cijena se primjenjuje na prehrambene proizvode kojima ubrzo ističe rok trajanja.*

Kada su prehrambeni proizvodi poput svežeg sira i jogurta (ali i grickalica i keksa) blizu isteka roka trajanja, oni se mogu prodati uz popust koji je veći što je datum isteka bliži. Ove posebne ponude treba da budu vidljive i jasno saopštene kupcima. Kao alternativa, proizvodi kojima je istekao rok trajanja mogu biti donirani reciklažnim ili dobrotvornim organizacijama u skladu sa lokalnim zahtjevima i/ili utvrđenim smjernicama..

Organska i domaća hrana i drugi eko proizvodi

Obavezno

- *Domaća i organska hrana, proizvodi lokalnih rukotvorina i nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi sa ekološkom oznakom se promovišu i vidljiviji su u radnji.*

Kad god je to moguće, kupcima treba ponuditi lokalnu hranu i zanatske proizvode, kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu smanjenjem transporta i stimulisala lokalna ekonomija. Da li je proizvod lokalno proizveden zavisi od okolnosti, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do ustanove se obično smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Takođe se preporučuje da priznate nadležne institucije odobre lokalnu hranu kao organsku.

Generalno, menadžment se takođe snažno ohrabruje da prodaje proizvode koji imaju međunarodno ili nacionalno priznatu eko-oznaku (eko-oznaka EU, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

Svim ovakvim proizvodima treba dati veću vidljivost, staviti ih zajedno u „poseban” ugao ili koristiti naljepnice i etikete kako bi se razlikovali od ostalih.

Ponudu domaćih proizvoda, posebno, treba progresivno povećavati.

Nije obavezno

- *Postoje inicijative za kupovinu sezonskih proizvoda, manje mesnih proizvoda i nenabavku proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta.*

Upotreba sezonskih proizvoda smanjuje negativan uticaj na zivotnu sredinu koji nastaje transportom, a smanjenjem mesnih proizvoda smanjuje se negativan uticaj vezan za poljoprivredu i proizvodnju. Upotreba proizvoda od ugroženih vrsta ribe, morskih plodova ili drugih vrsta je u suprotnosti sa naporima za očuvanje biodiverziteta. Kao dio politike kupovine, menadžment treba da izbjegava kupovinu genetski modifikovanih organizama (GMO), da bira ribu i morske plodove sa oznakom Marine Stewardship Council (MSC) ili u skladu sa preporukama WWF-a za ribu i morske plodove, uzimajući u obzir dobrobit životinja pri kupovini mesnih proizvoda.

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi da uključuju podsticanje na učešće u aktivnostima vezanim za nacionalne i međunarodne događaje (npr. Dan planete Zemlje, Očistimo svijet, Evropska nedelja mobilnosti), obilaske zelenih površina sa vodičem u prirodi, učešće u događajima za sadnju drveća, drugim posebnim ekološkim događajima, organizovanje aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije, itd.

Menadžment se takođe podstiče da doprinese podršci očuvanju biodiverziteta, uključujući podršku zaštićenim prirodnim područjima i područjima sa visokom vrijednošću biodiverziteta.

- *Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima ili alternativama za vožnju biciklom/pešačenje.*

Kako bi se podstaklo korišćenje održivog prevoza, menadžment treba da obezbijedi informacije o alternativama korišćenju privatnih automobile, kao što su vožnja biciklom i pješačenje

- lokalni javni/privatni transportni sistemi (autobus, voz, metro, tramvaj, čamac, itd.)
- sistem dijeljenog taksija/minibusa/dijeljenje automobila; - mogućnosti korišćenja šatl autobusa koje pruža objekat;
- za goste koji koriste električne automobile, objekat bi mogao imati pametnu stanicu za punjenje električnih vozila ili informisati o obližnjim lokacijama za punjenje električnih automobila;
- druga prevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i alternativne šetnje.

Nije obavezno

- *Uprava je implementirala dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.*

Da bi se osigurao opšti okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti treba da opisuje opšte ciljeve i nivo ambicija u vezi sa upravljanjem, obukom, informisanjem i aktivnostima podizanja

svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja životne sredine, i posjeduje reference za društvena i kulturna pitanja. To je opšta izjava sa posvećenošću stalnim poboljšanjima.

Da bi se osigurali konkretniji rezultati, trebalo bi formulisati konkretne ciljeve koje treba postići u naredne 1-3 godine i postaviti akcioni plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama.

Sve osoblje treba da bude informisano o politici održivosti i ciljevima koji su postavljeni.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.*

Treba obezbijediti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekat igra u stvaranju ekološke svijesti u lokalnom području i promovisanju ekološki prihvatljivih praksi kod partnera u saradnji. Ova saradnja bi se takođe mogla odnositi na društvena i kulturna pitanja. Tamo gdje je prikladno, podstiče se saradnja sa zainteresovanim stranama uključenim u zaštitu lokalnih istorijskih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantne zainteresovane strane (najmanje jednu vrstu treba izabrati) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalne zajednice, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači, itd. Da bi se saradnja razmotrila, treba da predstavlja aktivnu dvosmjernu saradnju između objekta i relevantnih zainteresovanih strana.]

[B4]

4.4.2 Komunikacioni materijali

Učesnicima će biti dostavljeni sljedeći ConsumelessMed brendirani materijali u cilju promocije projekta i mjera koje objekti sprovode:

- 1 folija za prozore (cm 8x8) sa isticanjem oznake - obavezno
- Poster (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake - obavezno
- Informativna brošura o modelu ConsumelessMed - obavezno
- Naljepnica ili oznaka na polici za identifikaciju ConsumelessMed proizvođača - obavezno
- Prilagođeni artikli dati kupcima: kese za višekratnu upotrebu, izrađene od recikliranog materijala, prenosive pepeljare - obavezno (najmanje jedan)

4.5 Odmarališta na plaži

4.5.1 Kriterijumi za oznaku

Energija	
Obavezno	Nije obavezno
Energetski efikasni proizvodi za osvjjetljenje (LED) su postavljeni (najmanje 30% u prvoj godini, zatim 50%).	Novonabavljeni električni uređaji su energetski efikasni.
Spoljno osvjjetljenje je minimizirano i/ili ima ugrađen senzor za automatsko isključivanje.	Instalirani su solarni termalni sistemi, posebno za zagrijavanje vode u tuš kabinama.
	Instalirani su fotonaponski paneli.
	Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.

Voda	
Obavezno	Nije obavezno
Slavine i tuševi opremljeni su uređajima za uštedu vode.	Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.
Pametne procedure zalivanja cvijeća i bašte su uspostavljene.	Umivaonici ili tuševi su opremljeni automatskim kontrolama.
	Instalirani su odgovarajući sistemi za onemogućavanje neprekidnog ispiranja u pisoarima: npr. korišćenjem dugmadi, detektora pokreta, itd.
	Sakupljanje kišnice i njeno korišćenje se praktikuje u objektu.
	Otpadne vode se ponovo koriste u skladu sa kompatibilnom upotrebom.
	Sprovode se redovne provjere bazena i ispravne procedure za čišćenje bazenskih površina.
Otpad	
Obavezno	Nije obavezno
Uspostavljena je šema odvajanja i upravljanja otpadom koji se može reciklirati u skladu sa opštinskim sistemom selektivnog prikupljanja.	Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajući prostori.
Jednokratna i potrošna roba, kada je to moguće, svedena su na minimum: smanjenje pojedinačnih doza proizvoda; pića koja se serviraju u bocama ili dozatorima za višekratnu ili povratnu upotrebu, itd.	
Organska i domaća hrana i eko proizvodi	
Obavezno	Nije obavezno
Lokalna i organska hrana i nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi sa ekološkom oznakom se promovišu i vidljiviji su unutar odmarališta na plaži.	Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.
Menadžment i komunikacija	
Obavezno	Nije obavezno
Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.	Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svem osoblju) i praćenje ovih ciljeva.

Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima ili alternativama kao što su vožnja biciklom/pješačenje.	Menadžment mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.
--	---

Energija

Obavezno

- *Postavljeni su energetske efikasni proizvodi za osvjetljenje (LED) u javnim prostorima i sobama za goste (najmanje 30% u prvoj godini, a zatim 50%).*

Kako sijalice predstavljaju značajnu potrošnju energije, objekat obezbjeđuje da tokom prve godine primjene oznake najmanje 30% svih sijalica (uključujući halogene) u objektu bude energetske efikasno. Procenat se mora povećati na 50% u narednim godinama.

Energetske najefikasnije i stoga poželjnije sijalice su LED sijalice, ali se mogu koristiti i druge energetske efikasne sijalice (kompaktna fluorescentna rasvjeta, CFL).

Energetske efikasne sijalice su u većini slučajeva skuplje od neenergetske efikasne sijalica, ali osim što su energetske efikasnije, ove sijalice traju mnogo duže i ne treba da se mijenjaju tako često kao neefikasne sijalice. Time se dugoročno smanjuju troškovi, a smanjuje se i radno vrijeme utrošeno na zamjenu sijalica.

- *Spoljno osvjetljenje je minimizirano i/ili ima ugrađen senzor za automatsko isključivanje.*

Minimiziranje spoljašnjeg osvjetljenja moglo bi se postići ili automatskim isključivanjem osvjetljenja u određenim djelovima noći ili instaliranim senzorima koji uključuju osvjetljenje kada detektuju kretanje. Različiti sistemi se mogu primijeniti na različito spoljno osvjetljenje koje služi različitim svrhama.

U određenim djelovima spoljno osvjetljenje takođe treba da bude minimizirano kako se ne bi uznemiravale divlje životinje (npr. gniježđenje kornjača u objektima koji se nalaze na obali u određenim oblastima, itd.).

Nije obavezno

- *Novokupljeni električni uređaji su energetske efikasni*

Da bi se osiguralo da su uređaji kao što su frižideri ili mašine za pranje sudova energetske efikasni, kada su dostupni na tržištu, trebalo bi da imaju eko-oznaku ili prvu ili drugu najvišu evropsku energetske klasu (uopšteno, više kategorije se pojavljuju u zelenim trakama A+, A++ i A+++).

- *Postavljaju se solarni termalni sistemi, posebno za zagrijavanje vode u tuševima.*

Najpoznatija upotreba solarnih termoelektrana je proizvodnja tople vode. Potrošnja fosilne energije za proizvodnju tople vode predstavlja suštinsku stavku u budžetu odmarališta na plaži. Strukture ovog tipa često imaju prednost što već posjeduju centralizovan sistem za proizvodnju tople vode pomoću tradicionalnog fosilnog energetske sistema za proizvodnju toplote. Štaviše, čak i ako bi topla voda

mogla da bude potrebna tokom cijele godine, kampovi imaju najveću potražnju uglavnom tokom ljetnjih mjeseci, upravo onih u kojima je proizvodnja solarne elektrane intenzivnija..

Sistemi poput solarnih tuševa, kapaciteta najmanje 20 litara tople vode (koja se stalno obnavlja tokom dana), mogu se lako instalirati. Nema potrebe za nošenjem cijevi za toplu vodu, već samo jednostavno povezivanje cijevi za hladnu vodu na integrisani solarni kolektor. Radi kao običan tuš, omogućava podešavanje temperature vode od tople do hladne, na željenu temperaturu.

- *Instalirani su fotonaponski paneli.*

Proizvodnja električne energije fotonaponskim postrojenjima u turističkim objektima predstavlja veliki potencijal za uštedu energije. Generalno, vrhunac potražnje za električnom energijom se dešava tokom toplijih mjeseci u godini, kada proizvodnja fotonaponskih postrojenja dostiže najveću vrijednost. Proizvodnja električne energije sa fotonaponskim sistemima može smanjiti vršnu potražnju (generalno skuplje) i omogućiti uštedu značajne potrošnje energije, u zavisnosti od veličine solarnih sistema. Tehničku i ekonomsku izvodljivost solarnog sistema treba procijeniti na osnovu raspoložive apsorbujuće površine i profila potrošnje električne energije.

- *Potrošnja energije se registruje najmanje jednom mjesečno.*

Evidenciju ukupne potrošnje energije treba voditi najmanje jednom mjesečno. Uz mala ulaganja, moguće je ugraditi brojila električne potrošnje na glavne table ili sekundarne table korisnika. Ovi alati omogućavaju bilježenje potrošnje sa unaprijed određenim vremenskim intervalima (npr. 15 minuta), čime se dozvoljava rekonstrukcija dnevnih krivulja opterećenja. Na ovaj način je lakše identifikovati sve neefikasnosti ili abnormalne situacije.

Voda

Obavezno

- *Česme za vodu i tuševi opremljeni su uređajima za uštedu vode.*

Tuševi su glavni potrošači vode u hotelima i čine u prosjeku oko 40%, dok umivaonici čine oko 10% (Investiranje u vodu – Život+projekat). Da bi se smanjila potrošnja vode, menadžment treba da ugradi restriktore ili aeratore na slavine i tuševe, ili da zamijeni tuš glave sa efikasnijim za vodu ili da djelimično zatvori ugaone ventile u dovodu vode do slavina. Važno je imati na umu da takve radnje moraju biti povezane sa visokim pritiskom vode: u stvari, promjena uređaja u podovima sa niskim pritiskom vode može biti neefikasna.

Ugradnja ovih uređaja predstavlja meke mjere i primjenljive je na sve izgrađene tipologije jer će, kada se ugrade, smanjiti protok, a samim tim i potrošnju vode. Restriktori protoka mogu smanjiti potrošnju vode za 30-40%, aeratori za slavine za 30-50% i tuševi koji štede vodu za 40-50%. Na primjer, standardni tuš koristi oko 10-12 litara vode u minuti, dok tuš koji štedi vodu koristi 7 litara u minuti ili manje. Što se tiče uređaja za uštedu vode koji se primjenjuju na slavinama, oni bi trebalo da garantuju maksimalnu potrošnju od 6 litara u minuti.

- *Pametne procedure zalivanja cijveća i bašte su na snazi*

Veoma jednostavna pametna mjera zalivanja, na primjer, mogla bi da se odnosi na nacrt procedura predviđenih za zalivanje tokom jutarnjih ili večernjih sati. S druge strane, posebno u slučaju većih baštenskih površina, mogu se primijeniti specifične tehničke mjere: na primjer, sistem senzora vlage

ili sistem kapanja koji za cilj ima minimiziranje isparavanja i pružanje najboljeg uticaja na korijenje biljaka. Takođe može biti korišćeno sakupljene kišnice, sive vode ili prečišćene otpadne vode za zalivanje cvijeća/bašte.

Nije obavezno

- *Toaleti imaju malu količinu vode i/ili su opremljeni uređajima za uštedu vode.*

Novi efikasni toaleti sa malim protokom dostupni na tržištu troše u prosjeku samo 4,5 litara po ispiranju, u poređenju sa starijim modelima koji troše otprilike dva ili tri puta više od toga. Dodatno, moguće je ugraditi toalete sa dvostrukim ispiranjem sa podijeljenim dugmetom za ispiranje koje korisniku daje izbor koliko vode da koristi. Toaleti sa dvostrukim ispiranjem obično koriste 3-6 litara vode za razliku od sistema za ispiranje starog stila koji koriste masivnih 9-12 litara po ispiranju. Ako nije moguće promijeniti sve toalete, voda koja se koristi za ispiranje može se značajno smanjiti (oko 6 litara po ispiranju) ručnim fiksiranjem plovaka rezervoara za vodu ili postavljanjem cigle ili pune flaše vode u vodokotlić (efektivno istiskivanjem nešto vode).

- *Umivaonici ili tuševi u javnim prostorima opremljeni su automatskim kontrolama.*

Primjena prekidača za uključivanje-isključivanje na umivaonicima ili tuševima omogućava korisniku da zaustavi protok vode pritiskom na dugme, tako da se protok vode može zaustaviti kada korisnik sapunja ruke, da bi se odmah nastavio protok vode kada završi. Druga mogućnost je instaliranje tajmera za tuširanje koji se koristi kako bi se pomoglo korisniku da odmjeri vrijeme provedeno za tuširanje: alarm se uključuje nakon unaprijed podešenog vremena kako bi korisnik bio svjestan da je prekoračio predviđeno „vrijeme tuširanja“. Pošto je potrošnja vode prilikom tuširanja direktno proporcionalna vremenu provedenom pod tušem, smanjenje „vremene tuširanja“ rezultira manjom potrošnjom vode.

- *Postavljaju se odgovarajući sistemi za onemogućavanje neprekidnog ispiranja u pisoarima: npr. korišćenjem dugmadi, detektora pokreta, itd .*

Pisoari bi trebalo da imaju ili senzore za detekciju ili „pritisni“ dugme (ne ispira više od 3 litra u minuti). Svaki pisoar treba da ima pojedinačne senzore. Mogu se ugraditi i bezvodni pisoari: koriste najsavremeniju tehnologiju koja eliminiše potrebu za pisoarima sa ispiranjem ili niskim ispiranjem, garantujući istovremeno higijenske uslove i odsustvo mirisa.

- *Sakupljanje kišnice i njeno korišćenje se praktikuje u objektu.*

Kišnicu treba sakupljati i koristiti za toalete ili druge pogodne svrhe, kao što je navodnjavanje zelenih površina na plaži.

Ovaj sistem funkcioniše tako što prikuplja vodu sa krovova, skladišti je u podzemnom rezervoaru i pumpa je do dovodnog rezervoara. Pumpa na zahtjev se češće koristi za snabdijevanje vodom iz rezervoara za kišnicu gdje god postoji potreba za vodom. Sistem za sakupljanje kiše može da obezbijedi vodu i zamijeni i do 50% upotrebe vode koja nije za piće iz mreže glavnog snabdijevanja. Cijevi za kišnicu treba da budu jasno obilježene kako bi se razlikovale od glavnog snabdijevanja.

- *Otpadne vode se ponovo koriste u skladu sa kompatibilnom upotrebom.*

Objekti mogu imati različite nivoe odbačene vode - ispiranje iz toaleta, pranje i čišćenje, vodu dobijenu procesom reverzne osmoze, koju treba ponovo koristiti u skladu sa kompatibilnim upotrebama.

Na primjer, tretman najčešće primarne vode koja potiče iz kupatila, tuševa i umivaonika (koja je obično manje zagađena od vode iz kuhinja i mašina za pranje veša) uključuje jednostavno odvođenje i in-line rezervoare za vodu sa grubom filtracijom sa podzemnim zalivanjem bašte i samo za navodnjavanje. Sofisticiraniji sistemi koji uključuju skladištenje, finu filtraciju, biološki tretman i UV dezinfekciju i pumpanje nude veću ekonomsku vrijednost kada se koriste za ispiranje toaleta, pranje veša i navodnjavanje bašte. Korišćenje ove vode za ispiranje toaleta, kao đubrivo za zelene površine objekta ili na drugom mjestu, može smanjiti potrošnju vode za približno 20% (Ulaganje u vodu – Život+projekat).

Vjerovatno je da u većini slučajeva reciklaža otpadnih voda neće biti moguća zbog vodovodne infrastrukture koja ne dozvoljava odvojeno sakupljanje sive od crne vode (tj. otpadne vode iz tuševa i umivaonika odvojeno od one iz toaleta). U nekim slučajevima nedostatak prostora za postrojenje za prečišćavanje sive vode takođe može učiniti ovu opciju neizvodljivom, uprkos činjenici da postrojenja za prečišćavanje sive vode ne zahtijevaju značajan prostor. U ovakvim situacijama bi bilo od velike koristi za hotele koji se renoviraju da se obezbijedi da njihovi sistemi za prikupljanje otpadnih voda za tuševe i umivaonike budu odvojeni od sakupljanja otpadnih voda toaleta, kao i da postoji mogućnost uvođenja odvojene dovodne linije za toalete. Ovo bi omogućilo hotelu da primijeni tehnologiju tretmana sive vode prilikom renoviranja. Novi hoteli bi takođe trebalo da se grade sa ovom infrastrukturom koja je već uspostavljena, omogućavajući operaterima mogućnost uvođenja tretmana sive vode.

- *Redovne provjere pokazuju da u bazenu nema curenja.*

Curenje u otvorenim ili zatvorenim bazenima može značajno povećati potrošnju vode. Sistem za nadzor može biti u vidu vizuelnog pregleda oko bazena, ali je bolje rješenje ugraditi poseban vodomjerni nadzor. Strogo se preporučuje da se inspekcija obavlja svakodnevno. Takođe ispravne procedure za čišćenje bazena mogu biti korisne za sprječavanje gubitaka vode. (npr. obezbjeđivanje da crijeva nijesu ostavljena otvorena).

Otpad

Obavezno

- *Uvedena je šema odvajanja otpada i upravljanja otpadom koji se može reciklirati u skladu sa opštinskim sistemom selektivnog prikupljanja.*

Primjeri vrsta odvojenog otpada su papir, karton, metal, limenke, staklo, plastika, flaše sa refundacijom, organski otpad, baštenski otpad, jestivo ulje, itd.

Prostorije za sortiranje otpada treba da budu lako dostupne osoblju i uputstvima/znakovima jasno naznačujući način odvajanja otpada treba staviti na raspolaganje osoblju. Ustanove sa kuhinjama treba da odvajaju otpad u kuhinji, ako je moguće. Odvojene kante za odvojeni otpad ili jedna kanta sa separacijom za odvojeni otpad mogu se postaviti u različitim prostorima (bar, restoran, parking, itd.). Veoma je važno dati jasna uputstva/znakove (poželjno ikone ili ilustracije) koji ukazuju na različite kante/pregrade za različite kategorije otpada.

- *Roba za jednokratnu upotrebu i potrošna roba, kada je to moguće, svedena je na minimum: smanjenje pojedinačnih doza proizvoda; pića koja se služe u višekratnoj ili povratnoj boci ili dozatoru, itd.*

Snažno se preporučuje da ustanova izbjegava korišćenje proizvoda za jednokratnu upotrebu. Mogućnost ponude vode sa česme zavisi od kvaliteta same vode. Ako kvalitet vode iz česme dozvoljava da se ponudi, može se ponuditi takva kakva jeste ili se može filtrirati prije nego što se ponudi.

U slučaju da menadžment odluči da ima pojedinačno upakovane ambalaže za jednu dozu, materijal za pakovanje treba da bude što je moguće prihvatljiviji za životnu sredinu sa ekološkom oznakom ili da se može reciklirati ili da je biorazgradiv.

U slučaju da menadžment odluči da koristi šolje/čase, tanjire i pribor za jelo za jednokratnu upotrebu, to se može učiniti samo u određenim ograničenim okolnostima/prostorima i na određenim događajima ili u slučaju da se radi o kafi i pićim aza ponijeti.

Nije obavezno

- *Organski otpad se kompostira, ako postoje odgovarajuće površine.*

Da bi se ponovo iskoristila količina otpada iz organskih izvora, objekat treba da ima sistem za kompostiranje svog organskog otpada (otpad od hrane i/ili baštenski otpad). Organski otpad treba kompostirati u prostorijama objekta prema standardnim metodama, a kasnije ga ponovo koristiti. Važno je da se kompostiranje vrši bez uticaja na higijenu gostiju, osoblja i okolne zajednice.

Organska i domaća hrana i ostali eko proizvodi

Obavezno

- *Domaća i organska hrana i nacionalno ili međunarodno priznati proizvodi sa ekološkom oznakom se promovisu i vidljiviji su unutar odmarališta na plaži.*

Kad god je to moguće, kupcima treba ponuditi domaću hranu, kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu smanjenjem transporta i stimulisala lokalna ekonomija. Da li je proizvod lokalno proizveden zavisi od okolnosti, ali udaljenost manja od 100 km od izvora proizvodnje do ustanove se obično smatra preporukom za proizvod koji se proizvodi lokalno. Takođe se preporučuje da nadležne institucije odobre lokalnu hranu kao organsku.

Generalno, menadžment se takođe snažno ohrabruje da prodaje proizvode koji imaju međunarodno ili nacionalno priznatu eko-oznaku (eko-oznaka EU, Nordic Swan, Blue Angel, itd.). Svim ovakvim proizvodima treba dati veću vidljivost, staviti ih zajedno u „poseban” ugao ili koristiti naljepnice i etikete kako bi se razlikovali od ostalih.

Nije obavezno

- *Koriste se proizvodi za čišćenje sa ekološkom oznakom.*

Kao dio politike kupovine, menadžment se snažno ohrabruje da nabavi višenamjenska sredstva za čišćenje, deterdžente za mašine za pranje sudova, deterdžente za ručno pranje sudova i deterdžente

za pranje veša koji su nagrađeni međunarodno ili nacionalno priznatom ekološkom oznakom (EU eko-oznaka, Nordic Swan, Blue Angel, itd.).

Menadžment i komunikacija

Obavezno

- *Kupci su informisani o lokalnim ekološkim inicijativama i aktivnostima u kojima mogu da učestvuju.*

Aktivnosti podizanja svijesti mogle bi da uključuju podsticanje na učešće u aktivnostima vezanim za nacionalne i međunarodne događaje (npr. Dan planete Zemlje, Očistimo svijet, Evropska nedelja mobilnosti), obilaske zelenih površina sa vodičem u prirodi, učešće u događajima za sadnju drveća, drugim posebnim ekološkim događajima, organizovanje aktivnosti održivog razvoja za lokalne škole ili zajednice, dobrotvorne akcije, itd.

Menadžment se takođe podstiče da doprinese podršci očuvanju biodiverziteta, uključujući podršku zaštićenim prirodnim područjima i područjima sa visokom vrijednošću biodiverziteta.

- *Kupci su informisani o lokalnim sistemima javnog prevoza, šatl autobusima ili alternativama kao što su vožnja biciklom/pješačenje.*

Kako bi podstakao korišćenje održivog prevoza, menadžment treba da obezbijedi informacije o alternativama korišćenju privatnih automobila kao što su vožnje biciklom i pješačenje i:

- lokalni javni/privatni transportni sistemi (autobus, voz, metro, tramvaj, čamac, itd.)
- sistemi dijeljenih taksija/minibusa ili dijeljenja automobila;
- mogućnosti korišćenja šatl autobusa koje pruža objekat;
- za goste koji koriste električne automobile, objekat bi mogao imati pametnu stanicu za punjenje električnih vozila ili informisati o obližnjim lokacijama za punjenje električnih automobila;- druga prevozna sredstva, uključujući mogućnosti vožnje biciklom i alternativne šetnje (ako je moguće, bicikli se mogu pozajmiti ili iznajmiti direktno u objektu).

Nije obavezno

- *Menadžment je implementirao dugoročni sistem upravljanja održivošću koji se bavi pitanjima životne sredine, socijalnim i kulturnim pitanjima. Ovaj sistem upravljanja treba da uključi politiku sa specifičnim ciljevima (dostupnu svom osoblju) i praćenje ovih ciljeva.*

Da bi se osigurao opšti okvir za rad na održivosti, dugoročna politika održivosti treba da opisuje opšte ciljeve i nivo ambicija u vezi sa upravljanjem, obukom, informisanjem i aktivnostima podizanja svijesti. Politika održivosti uključuje pitanja životne sredine, kao i reference na društvena i kulturna pitanja. To je opšta izjava sa posvećenošću stalnim poboljšanjima.

Da bi se osigurali konkretniji rezultati, trebalo bi formulisati konkretne ciljeve koje treba postići u naredne 1-3 godine i akcioni plan kako ih postići (i pratiti) u narednim godinama.

Sve osoblje treba da bude informisano o politici održivosti i ciljevima koji su postavljeni.

- *Uprava mora uspostaviti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama.*

Treba obezbijediti aktivnu saradnju sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se poboljšala aktivna uloga koju objekat igra u stvaranju ekološke svijesti u lokalnom području i promovisanju ekološki prihvatljivih praksi kod partnera u saradnji. Ova saradnja bi se takođe mogla odnositi na društvena i kulturna pitanja. Tamo gdje je prikladno, podstiče se saradnja sa zainteresovanim stranama uključenim u zaštitu lokalnih istorijskih arheoloških dobara i lokaliteta.

Relevantne zainteresovane strane (najmanje jednu vrstu treba izabrati) mogu biti nevladine organizacije, grupe lokalne zajednice, lokalne vlasti, lokalno stanovništvo, lokalne škole, dobavljači, itd. Da bi se saradnja razmotrila, treba da predstavlja aktivnu dvosmjernu saradnju između objekta i relevantnih zainteresovanih strana.[B5]

4.5.2 Komunikacioni materijali

Učesnicima će biti dostavljeni sljedeći ConsumelessMed brendirani materijali u cilju promocije projekta i mjera koje objekti sprovode:

- 1 folija za prozore (cm 8x8) sa isticanjem oznake - obavezno
- Poster (cm 35x50) koji ističu glavne kriterijume oznake - obavezno
- Informativna brošura o modelu ConsumelessMed - obavezno
- Prilagođeni predmeti koji poboljšavaju implementaciju obaveznih radnji: npr. postavljanje posude za šećer, kante za odvojeno sakupljanje otpada, pepeljara za plažu - obavezna (najmanje jedna)
- Prilagođeni predmeti koji se daju gostima: npr. četurice, zabavni predmeti - obavezno (najmanje jedan)